

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

קדושים תשב"ז (חלק א)

ואמרת אלהם קדשים תהיו

- בעת אמירת פרשת קדשים תהיו, פסקה זוהמתן של ישראל, כעין שהיה במעמד הנבחר • ביאורים בשיטת רבן גמליאל דכל מי שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש • הזוכה לכוון אל האמת בהתורה, הוא בחינת רוח הקודש • ישמח משה: מעם שמוציאין הבעלי דינין לחוץ בעת הפסק דין • רמב"ם: על מצות שבין אדם לחבירו יש שכר גם בעולם הזה • חשיבות מי שנותן משלו להנות לאחרים • אנרא דבלה: להמשיך מפלה לשונאי ישראל, הוא ע"י תשובה מאהבה, או ע"י עבירה לשמה • קליפת הציונות הוא מענין עבודת המולך • עיקר הכבוד שמים וקידוש ה' הוא בעת שהקב"ה מושיע את בני ישראל • כל מה שעושים מצות ומעשים טובים, הוא מסייע לקרב את הגאולה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו איך רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראל לא יעשו עֲוֹלָה, וכבר נאמר ואל תשפן באהליך עֲוֹלָה (איוב יא, ד).

צו מנרב זיין לרגל א שמחה א יאַרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רכ"א- (28 מינוט מתוך 83) זייער קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו צענטראלע נומער:

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→3→727.1

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **238**
פאר הערות דרוק 3

צו מנרב זיין דורב'ן טעלעפאן (דאָנערי): # 845-366-2793 1700

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יודא לייב פריעדמאן הי"ו
לרגל אירוסו בתו
עב"ג החתן משה נ"ר בן הר"ר שלמה לעווין הי"ו

הרב שלמה מאיר דאסקאל שליט"א
לרגל אירוסו בנו החתן יואל יעקב נ"י
עב"ג בת הרב אביגדור יודא האלפערט שליט"א

החתן שלום כ"ץ נ"י

בן הרב מרדכי דוב כ"ץ שליט"א - לרגל אירוסו
עב"ג בת הרב שלמה זלמן טענענבוים שליט"א

והסמן גרמא לחביר לו טובה ולהודות על פעולותיו הרבות לזכות את הרבים
בתורת רביה"ק ז"ע. מברכת, מערכת לשון קדשו

זכות וברכת רביה"ק ז"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח המופלג, ירא ושלם
הר"ר זיידא ישראל חיים ז"ל

קרובים

בן הרה"ח ר' אלקנה הלוי ז"ל
נפטר ח' אייר תשכ"ט לפ"ק

האשה החשובה, בעלת צדקה וחסד, נודעת בשערים
בעבודתה המרובה ובהכנת דרבה לכבוד השבת קודש
מרת רבקה יוכבד בת ר' בנציון הלוי נ"י
אשת הר"ר שלום יוסף דיימזש הי"ו
נפטרה ו' אייר תש"פ

האשה החשובה, יראת ה' היא תתהלל, כפה פרשה לעני
מרת דינה גאלדא בת ר' דוד הכהן
אשת הרה"ח ר' שלמה יעקב ווייס ז"ל
מתלמידי רביה"ק ז"ע עוד בעיר קראלי
נפטרה ה' אייר תשנ"ז

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיזות ודקדוקים בפסוק קדשים תהיו

קושיא א-ב

[א] להבין כפל הלשון דבר וגו', ואמרת אלהם.

[ב] וגם הוא שנינו הלשון מן דיבור קשה לאמירה רכה

דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדשים תהיו, כי קדוש אני ה' אלקיכם.
(א) קודם [צריך ביאור] מ'זאל פארשטיין דאס 'טאפלטע' לשון, 'דבר' אל בני ישראל, 'ואמרת' אלהם.

(ב) און וואס ער איז 'משנה' [דאס לשון] פון דבור אויף אמירה, [דיבור הוא לשון קשה ואמירה הוא לשון רכה]

ב

קושיא ג

ובלשון אל "כל" עדת ישראל, פירשו במדרש ורש"י,

דפרשה זו נאמרה "בהקהל", מפני שרוב גופי תורה תלויין בה

[אויף] אל "כל" עדת ישראל, זאגט דאך רש"י, און דער מדרש אין דברי חכמינו ז"ל, מלמד שפרשה זו נאמרה בהקהל, מפני שרוב גופי תורה תלויין בה.

ס'איז איבערדעם אנדערש [פרשה זו מבשאר פרשיות, וואס] איבעראל שטייט נאך דבר אל 'בני ישראל' און דא שטייט אל 'כל עדת' [בני ישראל], ער איז כולל יעדן. [ווייל] דעם האט מען געזאגט בהקהל, ווייל כל גופי תורה [תלויין בה].

ווי דער מדרש רעכנט אויס [ווייטער]¹, ער רעכנט אויס די עשרת הדברות שטייען אין דער פרשה, די גאנצע עשרת הדברות רעכנט ער אויס [במדרש, האך שחזרה ונשנית בפרשה זו].

ג

והקשו המפרשים מאי שנה בפרשה זו מבשאר פרשיות,

דהלא כל הפרשיות נאמרו לכולם, כמבואר בגמרא סדר המשנה

(ג) פרעגן דאך אלע די קשיא, די מפרשים, [דאכתי קשה דהלא] די גאנצע תורה איז דאך אזוי געווען, [שכל המצוות נאמרו לכל עדת בני ישראל].

[ווי] די גמרא רעכנט אויס² [כיצד] סדר משנה וואס משה רבינו האט געלערנט, קודם [איז נכנס] אהרן, און נאכדעם די זקנים, און דערנאך איז געקומען כל ישראל,

^א ברש"י (יט, ב): דבר אל כל עדת בני ישראל. מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל, מפני שרוב גופי תורה תלויין בה.

^ב בתורת כהנים כאן, וביקרא רבה (כד, ה). דלשון רש"י מקורו משם.

^ג בויקרא רבה (שם בהמשך): רבי לוי אמר [פרשה זו נאמרה בהקהל] מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה. אנכי ה' אלקיך, וכתוב הכא אני ה' אלקיכם. לא יהיה לך, וכתוב הכא ואלהי מסכה לא תעשו לכם. לא תשא, וכתוב הכא ולא תשבעו בשמי [לשקן]. זכור את יום השבת, וכתוב הכא את שבתתי תשמרו. כבוד את אביך ואת אמך, וכתוב הכא איש אמו ואביו תיראו. לא תרצח, וכתוב הכא לא תעמד על דם רעך. לא תנאף, וכתוב הכא מות יומת הנאף והנאפת. לא תגנב, וכתוב הכא לא תגנבו. לא תענה, וכתוב הכא לא תלך רגל. לא תחמד, וכתוב הכא ואתהבך לרעך קמוך.

^ד בגמרא עירובין (נד,): תנו רבנן, כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה, נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו. נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה חזור, נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו. נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקו. נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים

[באופן שנמצא כי] ביי יעדן איז געווען פיר מאָל [געלערנט], און איין מאָל האָט יעדער געהערט פון משה רבינו'ן [אַליין].

[ולפי זה] איז דאָך אַלעמאַל אַזוי געווען, [וואס כן] וואָס איז די רבּותא [בפרשה זו שנאמר דַּבֵּר אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ואמרו חז"ל דפרשה זו 'בהקהל' נאמרה].

ד

תירוץ המזרחי והאור החיים הק' – על קושיא ג

במזרחי מתרץ דשם לא היו כולם "ביחד", רק כתות כתות.

והקשה באור החיים הק' דבנמרא מוכח דגם שם היה לכולם ביחד

דער מזרחי וויל זאָגן קודם^ה, אַז ס'איז געווען כתות [כתות, בשאר המצות, ולא כולם

ביחד כמו הכא].

און דער אור החיים הקדוש^י ווענדט אים אָפּ, ס'קען נישט זיין, העט ער דאָך גיווען געזאָגט מער ווי פיר מאָל, ווען ס'העט געווען כתות כתות ביי משה רבינו'ן.

ה

והאור החיים הק' מתרץ, דכאן היו גם הנשים והטף, משא"כ בשאר מצות

איבערדעם זאָגט ער [באור החיים הק' לתרץ], קאָן זיין ווייל דאָס איז געווען אַנָּשִׁים

וְנָשִׁים וְטָף, אַזוי ווי ביי [מצות] הַקֹּהֵל (וילך לא, יב).

שנים, וביד כל העם אחד. נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו, נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקן, נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקן, נמצא ביד הכל ארבעה. מכאן אמר רבי אליעזר, חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים. וקל וחומר, ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה כן, הדייט מפי הדייט על אחת כמה וכמה.

^ה בפירוש המזרחי (ט, ב): מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל. אבל שאר פרשיות, אף על פי שנאמרו לכל ישראל, על פי הברייאא השנויה בערובין (נד: המובא לעיל), ומייתי לה רש"י ז"ל בסוף פרשת כי תשא (לד, לב), מכל מקום לא היו כולם יחד בהקהל אחד, אלא היו נכנסים לפניו כת אחר כת, אבל כאן שלא נאמר "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" כשאר הפרשיות, אלא "אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", למדנו שהיו כולם "בהקהל" לפניו, ואז נאמרה להם. מפני שרוב גופי תורה תלוין בה, וצריך להיות כולם יחד, שאם יפול לקצתם שום ספק בהלכה, יהיו האחרים משיבים להם, לא כך וכך אמר בפניכם. אבל אם היו נכנסים כת אחר כת, לא היו יכולים אנשי הכת האחת להשיב לאנשי הכת האחרת לא כך וכך אמר להם, מפני שהיו אומרים להם, לא אמר לנו כזה (והמשך דברי הרא"ם מובא להלן).

^י באור החיים הק' (שם): טעם אומרו אל "כל", אמרו ז"ל בתורת הכהנים לפי פרשה זו רוב גופי התורה תלוין בה, נאמרה בהקהל. והגם שכל מצוה ומצוה ממצות התורה היה משה אומרה לכל ישראל, כאמור בברייאא הובאה בעירובין (שם), תירץ הרא"ם, שהיו נכנסים כת אחר כת, מה שאין כן בפרשה זו שנכנסו יחד, עד כאן. וקשה לדבריו, אם כוונתו באומרו שהיו נכנסים כת אחר כת על ישראל שהיו באים אחר הזקנים, אם כן משה היה אומר יותר מחמשה וששה פעמים, ולפי חשבון הפעמים שְׁמִנָּה התנא שם שיש ביד כל אחד ד', אינו משמע כן, שכתב וזה לשונו, נכנסו כל העם וכו' נמצאו ביד אהרן ד'. ואם כוונת הרב באומרו כת אחר כת הוא על כת של אהרן ונדב ואביהוא, וכת של הזקנים וכו', שבשאר הציוויים היו נכנסים זה אחר זה, וכאן נכנסו יחד אהרן ונדב ואביהוא והזקנים והישראלים. הנה במה שנעמוד על עקרון של דברים, למה משה נהג בכל המצות בסדר זה ולא היה שונה לכולם יחד ד' פעמים, ונמצאו לכל אחד מישראל ד' פעמים מפי משה, שהוא יותר טוב מלשמוע הד' פעמים פעם ממש וב' וג' פעמים מזולתו, אלא הטעם הוא לאחד מב' דברים, או לעשות כבוד להדרגת ישראל, כבוד לאהרן, כבוד לבניו, כבוד לזקנים, ואחר כך לישראל, או לצד שכל אחד למד בפני עצמו מפי משה, כשיחזור אהרן לבניו וכשיחזור בניו לזקנים והזקנים לישראל, מאמצעות זה יהיה ניכר ונרגש אם יש השתנות בנשמע בין הכתות, כשיחזור הדברים זה לזה, מה שלא היה הרגש זה אם היו כולם שומעים מפי משה הד' פעמים, ודבר זה יושלם בלב שומע. אם כן לב' הדרכים יותר נכון לעשות בסדר זה גם במצוה זו, בין לטעם לעשות כבוד לאהרן וכו', למה יגרע כבוד אהרן וכו' כאן, בין לטעם שיכון הדברים לשומעים, אדרבה כאן יצטרך להיות הדבר יותר, לצד שהם גופי התורה. ואם לצד שיאמר משה המצוה בדרך כללי לכל ישראל, הלא גם בסדר הראשונות ישנה לבחינה זו, שישנו לדיבורו של משה כללי לכל ישראל כנשכנסין כל ישראל ושונה להם משה כמעמד גם אהרן ובניו והזקנים, ואם כן מה כיעור בסדר הרגיל שצוה ה' לְשֹׁנוֹת [כאן], שאין זה אלא גרעון. ○ אכן הנכון בעיני הוא, כי בסדר הראשון לא היה מדבר משה אלא לאנשים, וכאן צוה ה' שידבר לכל עדת ישראל אנשים ונשים וטף, כסדר שהיו מקובצים במתן תורה.

[און] דער מזרחי אליין זאגט [נאָכדעם] אויך לעולם דעם פֿשט.
איך האָב נעכטן (בסעודת ליל שב"ק) שוין גערעדט פון דעם.

1

וגם לתירוצו צריך עוד הסבר לזה, מה טעם נכנסו כאן כולם

[אמנם אף לפי זה] לכאורה דאָרף מען אויך פאַרשטיין [הטעם והביאור לזה. דהלא גם במצות הקהל], אַז ס'איז געווען הַקְהָל אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף, דאָרט שטייט דאָך טעמים פאַרוואָס, דאָרטן פּרעגט מען דאָך [אויך]¹ טף למה באו. [ואם כן כמו כן הכא ראו ליתן עוד הסבר למה הוצרכו לבוא כולם].

2

תירוצו הגור אריה - על קושיא ג

בגור אריה מתרץ דבשאר מצות לא היה "חיוב" על כל אחד לבא, משא"כ בפרשה זו

דער גור אריה זאגט², ס'איז טאַקע געווען כל ישראל [בכל התורה כולה] אָבער מ'האָט נישט 'געמוזט' קומען יעדערער, מ'האָט נאָר געזאָגט פאַר יעדן [וואָס איז געקומען], אַז איינער האָט נישט געהאַט קיין צייט איז ער נישט געקומען.
[מה שאין כן] דאָ איז אָבער געווען 'בחיוב' [על כל אחד לבוא].

ח

אבל תירוצו זה קשה להבין, דאמאי לא יהיה חיוב על כל יחיד גם בשאר מצות,
דהלא חיוב תלמוד תורה מוטל על כל אחד, ואינו דומה כששומע מפי משה רבינו

איז אויכעט שווער צו פאַרשטיין, ממה נפשך אַז ס'איז געווען [בכל מצוה שנאמרה] לכל ישראל, איז דאָך [עס] בחיוב, פאַרוואָס איז מען נישט מְחַיֵּב געווען.
אַז משה רבינו - ווייל ס'איז אַסְתִּיִּיעָא מִיִּלְתָּא [לשמוע מפי משה] - האָט משה רבינו זיך מְטַרִּיחַ געווען און ער האָט געזאָגט פאַר כל ישראל, ער האָט איבערגעזאָגט יעדע מימרא, מסתמא איז דאָך אזוי גוט, נו איז דאָך [דאָ] דער חיוב תלמוד תורה, פאַרוואָס האָט מען דען געוואָלט [שידבר משה לכל ישראל, עבור ששישגו יותר את התורה].
איבערהויפט איז דאָך דאָרט נישט געווען קיין טְרַדִּים בְּעֶסְקִים, ס'איז דאָך געגאַנגען מן מיט בְּאֵר, פאַרוואָס האָט מען נישט געמוזט [קומען יעדער, בכל המצות], ס'איז דאָך תּוֹרָה!

¹ בפירושו המזרחי (שם בהמשך): וגם יתכן לומר, שפירוש "בְּהַקְהָל" אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף, כפרשת הקהל (דברים לא, יב) דכתיב ביה הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף, ונתן [שם] הטעם לַמֶּעַן יִשְׁמְעוּ וְלַמֶּעַן יִלְמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת ה'. ומפני שרוב גופי תורה תלויין בה, צוה להיות בהקהל, לַמֶּעַן יִשְׁמְעוּ וְלַמֶּעַן יִלְמְדוּ, מה שאין כן בשאר פרשיות, שלא נאמר אלא לאנשים בלבד.

² בגמרא חגיגה (ג.): הַקְהָל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף. אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהן. [וכן הוא ברש"י וילך שם].

³ בגור אריה (יט, ב): מלמד שפרשה זו נאמרה בקהל. אף על גב שגם שאר הפרשיות נאמרו לכל ישראל, כמו שכתב ג"כ רש"י בסוף פרשת כי תשא 'כיצד סדר משנה' וכו', נכנסו כל העם וכו', מוכח מזה שכל התורה נאמרה לכל ישראל (קושיית הרא"ם). שאני התם, שלא היה מחוייבים שיבואו כל ישראל, שאם לא היה להם פנאי לא היו באים, שלא קאמר התם אלא 'כיצד סדר משנה', אבל בפרשה הזאת היה מקהיל כל ישראל, והיו 'צריכין' לבא.

⁴ וכמבואר בילקוט שמעוני בשלח (רמז רכו): למה לא הביאן הקב"ה בפשוטה, אלא אמר הקב"ה אם מכניס אני את ישראל בפשוטה, מיד הם מחזיקין איש בשדרו ובכרמו ובטלין מן התורה. אלא הרי אני מקיפן במדבר ארבעים שנה, כדי שיאכלו את הקץ ושוותין מי באר, והתורה נבללת בגופו, מכאן היה רבי שמעון בן יוחאי אומר לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי הקץ וכו'.

ט

קושיא ד

ביפה תואר דקדק על לשון הפסוק קדשים "תהיו", דלכאורה היה ראוי לומר בלשון ציווי קדשים "תהיו"

(ד) נאך איז שווער [בלשון הפסוק קדשים "תהיו"], ווי דער יפה תואר שטעלט זיך^א, [דלכאורה] אזוי ווי ס'שטייט (יתרו יט, טו) "הָיִינוּ" נִכְנָסִים [בלשון ציווי], האָט ער געדאַרפט צו זאָגן [גם הכא] "הָיִינוּ" קדשים, [והלשון שאמר] קדשים "תהיו" זעט אויס עפעס מער ווי [בלייז] אַ ציווי.

י

קושיא ה

להבין הנתינת המעם, באומרו כי קדוש אני ה' אליכם

(ה) דערנאך דאַרף מען פאַרשטיין דעם [נתינת] טעם [שמסיים הכתוב]. נו ווייל דער בורא כל עולמים איז קדוש? נו קען זיך דען א מענטש צוגלייכן, קען מען דען דאָס טון, קען דען זיין אזוי לַדְמוּת צוֹרֶה לְיוֹצְרָהּ.

יא

קושיא ו

במדרש רבה מביא לכאן הפסוק וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּטָם, ששמו של הקב"ה מתגדל בשעה שעושה מדת הדין ברשעים

דער מדרש זאָגט, אין מדרש רבה^ב, [קדשים תהיו], זה שאמר הכתוב (ישעי' ה, טו) וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט, הקדוש ברוך הוא ווערט גבוה בעולמו^ג, וַיִּגְבַּה, ווען מ'טוט משפט'ן די רשעים, [וכדכתיב] נוֹדַע ה' מִשְׁפָּט עֲשָׂה. ער ברענגט פֿסוקים דערויף.

יב

וצ"ב להבין השייכות מזה לענין הפסוק קדשים תהיו

(ו) לכאורה וואו קומט דאָס אָהער [לענין הפסוק קדשים תהיו, דעס] אַז ער טוט משפט'ן די רשעים.

יג

קושיא ז

ובתנחומא וילקוט מביא גם סיפא דקרא וְהָקַל הַקְדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בְּצִדְקָה, בצדקה שהוא מלמד סניגוריא על ישראל

אין תנחומא^ד - און ילקוט^ה - דאָרט שטייט מער באריכות, [שמביא את כל הפסוק] וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט וְהָקַל הַקְדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בְּצִדְקָה.

^א דאיתא בויקרא רבה (כד, ב): נתת קדושה לישראל לעולם, שנאמר קדשים תהיו. ועל זה כתב ביפה תואר שם: שנאמר קדשים תהיו. שאף על פי שהוא אזוהר על הפרישות, כדאיתא בתורת כהנים (ריש פרשתן). מכל מקום מדלא קאמר ה' קדושים, כמו היו נכונים לשלשת ימים, משמע יעוד מה שיהיה, והיינו שיהיו מתעלים במדרגת הקדושה, ועל שם שהקדושה היא לעולם, מדתלי לה בהקב"ה, דקאמר כי קדוש אני ה'.

^ב בויקרא רבה (כד, א): קדשים תהיו, הדא הוא דכתיב וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט. תניא אמר רבי שמעון בן יוחאי, אימתי שמו של הקב"ה מתגדל בעולמו, בשעה שעושה מדת הדין ברשעים. ואית ליה 'קריין סגין' [פי' הרבה פסוקים], וְהַתְגַּדַּלְתִּי וְהַתְקַדַּשְׁתִּי וְנִדְעָתִי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה' [יחזקאל לח, כג], וכתיב (תהלים ט, יד) נוֹדַע ה' מִשְׁפָּט עֲשָׂה, בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי [יירמ' טו, כא], לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה' [מכיה ו, ה]. וְהָדִין, וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט.

^ג הוא מלשון התנחומא דלהלן.

^ד בתנחומא (סימן א): דבר אל בני ישראל קדושים תהיו, זה שאמר הכתוב (ישעי' ה, טו) וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט

טייטשט ער קודם דעם ויגבה ה' צי-באות במשפט, דער בורא כל עולמים ווערט נתעלה בגבהי מרומים, ער ווערט נתעלה ווען מ'טוט משפט לרשעים.
[ומסיים לפרש גם הסיפא דקרא] והקל הקדוש נקדש בצדקה, בצדקה שהקדוש ברוך הוא מלמד סניגוריא על ישראל, מיט דעם ווערט הקדוש ברוך הוא נתקדש.

יד

וגם בזה צ"ב השיכות לענין קדושים תהיו רחבא

(ז) ולכאורה] וואָס האָט עפעס אַ שייכות דער נקדש [בצדקה], צו קדושים תהיו.
[דאָף שבהסיפא עכ"פ מיירי מענין של קדושה, אָבער] על כל פנים איז דאָך אויך נישט דעס וואָס ש'טייט דאָ, [אז] ער איז נקדש בצדקה.
וואָס איז דער צדקה [כאן בפרשת קדושים, וכענין הכתוב (ישעי' סג, א) שמביא שם במדרש] אָנ' ה' מדבר בצדקה רב להושיע.

טו

קושיא ח

בתורת כהנים: יכול אם אין אתם מקדשים אותי איני מקדש, ת"ל כי קדוש אני
נאך שטייט, אין תורת כהנים^{טו}, אם אתם מקדשים עצמכם, מעלה אני עליכם כאלו קדשתם אותי.
יכול, העט איך געוואָלט מיינען, אם אין אתם מקדשים אותי איני קדוש.
תלמוד לומר כי קדוש אני, איך בין בקדשתי נוהג.

טז

והוא פלא האך סלקא דעתך לומר כך

(ח) נו וואָס עפעס [זאָל איך מיינען אַזוי]. מילא דעס אַז הקדוש ברוך הוא איז מעלה אני עליכם כאילו [קדשתם אותי], אָבער [יכול] אַז זיי זענען נישט מקדש חלילה זאָל מען קלערן דער בורא כל עולמים איז נישט קדוש? וואָס עפעס אַ הוה אמינא בעולם מ'זאָל דאָס קלערן. ער איז עפעס אָנגעוויזן אויף זיי חלילה? אַז מ'איז נישט מקדש?

וגו', אימתי נעשה הקב"ה גבוה בעולמו, כשיעשה משפט בעכו"ם, שנאמר (שם ג, יג) נצב לריב ה' ועמד לדין עמים, וכן הוא אומר (דניאל ז, ט) חזה היות עד די קרסון רמיו [פירש"י: כסאות הוטלון וכו'], אלו כסאות העכו"ם שעתיד להפכן, שנאמר (חגי ב, כב) והפקתי פסא ממלכות וכו'. ורבנן אמרי מהו קרסון, לעתיד לבא הקב"ה יושב והמלכים נותנין כסאות לגדולי ישראל והן יושבין, והקב"ה יושב עם הזקנים כאב ב"ד ודנין העכו"ם, שנאמר (ישעי' ג, יד) ה' במשפט יבוא עם יקני עמו וכו', שהוא יושב ביניהם כאב ב"ד ודן עמהם את העכו"ם וכו' ופורע להם שכר מצות קלות שעשו בעה"ז כדי לדון אותן ולחייבם לעוה"ב כדי שלא יחא להן פתחון פה ולא ימצא להן זכות וכו', ומיד עושה בהן את הדין. באותה שעה הקב"ה נעשה גבוה בעולמו שנאמר ויגבה ה' צי-באות במשפט. ○ מהו והקל הקדוש נקדש בצדקה, שהוא מתקדש בעולמו, בצדקה שהוא מלמד על ישראל סניגוריא, שנאמר (שם סג, א) אני מדבר בצדקה רב להושיע. ○ אמר הקב"ה לישראל, לעתיד אני מתקדש בכם, שנאמר (שם כט, כג) כי בראתו ילדינו מעשה ידי בקרבנו יקדישו שמי, וכן הוא אומר (שם מט, ג) ישראל אשר בך אתפאר, ואתם מתקדשים בי ואני מתקדש בכם, שנאמר (שמיני יא, מד) והתקדשתם והייתם קדשים.

^{טו} בילקוט שמעוני (ריש רמז תרד): זהו שאמר הכתוב ויגבה ה' צי-באות במשפט והקל הקדוש נקדש בצדקה, הוא מתקדש בעולמו, בצדקה שהוא מלמד על ישראל, שנאמר אני ה' מדבר בצדקה.

^{טז} בתורת כהנים (ריש פרשתן): קדשים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם. לומר אם מקדישים אתם עצמכם, מעלה אני עליכם כאילו קידשתם אותי, ואם אין אתם מקדישים עצמכם מעלה אני עליכם כאילו לא קידשתם אותי. או אינו אומר אלא אם מקדישים אתם אותי הריני מקדש ואם לאו איני מקדש, תלמוד לומר כי קדוש אני, בקדושי אני, בין מקדשים אותי ובין אין מקדשים אותי.

יז

קושיות ודקדוקים בפרשת ערלה

ווייטער אין די פרשה געפון מיר די פרשה פון ערלה.
וְכִי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֵכֶל, וְעֵרְלֶתֶם עֵרְלָתוֹ אֶת פְּרִיו, שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים [לא יאכל].
וּבִשְׁנַת הַרְבִּיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִיו קֹדֶשׁ הַלִּוּלִים לַה' .
וּבִשְׁנַת הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִיו, לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, אֲנִי ה' [אֱלֹקֵיכֶם].

כ

קושיא יא

בפסוק להוסיף לכם תבואתו, פירש"י דברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם הרי ד' שנים אני מצמער בו חנם, לפיכך הבטיח כי בזכות מצות ערלה ונטע רבעי, יכנס ברכה להוסיף לכם התבואות ווידעראום דער פסוק פירט אויס להוסיף לכם תבואתו, [ופירש רש"י] דיברה תורה קעגן יצר הרע, זאלסט נישט מיינען איך פלאג מיך דריי יאר און מ'עסט נישט, און דאס פערטע יאר מוז מען פארן דערמיט [קיין ירושלים. ונמצא מ'דארף] זיך פלאגן דערמיט, [און] ס'איז א שאדן. זאגט ער ניין, [ווייל] דעס וועט דיר גורם זיין [אז] דורכדעם וועט מער וואקסן, להוסיף לכם תבואתו.
איבערדעם שטייט אין פסוק להוסיף לכם תבואתו, אזוי זאגט דאך רש"י.

כא

וקשה דלפי זה היה לו לומר כן לעיל אצל ג' שנות ערלה, או אצל שנה הרביעית, ולמה נאמר זאת אצל שנה החמישית, שאז כבר אוכלים את פרי ואינם מצמעים, וגם אין בו מצוה

(יא) לכאורה [איז שווער], דער להוסיף לכם תבואתו איז דאך וועגן דעם, וועגן יצר הרע, וועגן די איבעריגע פיר יאר וואס מ'קען נישט אזוי עסן, דאס איז דאך נישט וועגן 'דעם' [אודות שנה החמישית].

[וואס כן] העט דאך דער להוסיף לכם תבואתו גיווען געדארפט שטיין 'אויבן', ביי [דעם פסוק שלש שנים] יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים, אָבֵעֲר ביי [דעם פסוק ובשנה הרביעית יִהְיֶה קֹדֶשׁ הַלִּוּלִים, [שהרי] 'דעס' איז [דאך דער גורם אויף] להוסיף לכם תבואתו.

[אָבֵעֲר] דעס וואס מ'עסט דערנאך [בשנה החמישית], נו מילא דאס איז דאך נישט קיין שום מצוה, פארן 'עסן' קומט דען דער שָׁכַר [פון] להוסיף לכם תבואתו?
דעס איז דאך פארדעם [שכר], אז דו וועסט האלטן די ערלה מיט נטע רבעי [בארבע שנים ראשונים] וועט זיין להוסיף לכם תבואתו, [אָבֵעֲר] דאס איז דאך נישט וועגן דעם בִּשְׁנַת הַחֲמִישִׁית, דורך דעם תאכלו את פְּרִיו.
דאָרף דאָך עס נישט שטיין ביי 'דעם' פסוק, דאָרף עס שטיין ביי 'יענע' פסוקים.

י" ברש"י (יט, כה): להוסיף לכם תבואתו. המצוה הזאת שתשמרו, תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות. היה רבי עקיבא אומר, דברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצמער בו חנם, לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו. - [ומקורו בתורת כהנים].

לו

ישוב הקושיות בפסוק קדשים תהיו

הקדמה לישוב קושיא ג

בביאור הגמרא ברכות: דלרבן גמליאל מי שאין תוכו כפרו לא יכנס

נָאָר וואָס מ'קען זאָגן אין די ענינים.

כ'וועל קודם זאָגן, [וואָס] ס'דאָכט זיך מיר אפשר וואָס מ'קען ענטפערן פאַרוואָס די פרשה [נאמרה בהקהל], וואָס דער פֿשט איז [פון דבר אל] 'כל' עַדַת יִשְׂרָאֵל, די קשיא [וואָס די מפרשים פרעגן אז] מ'האָט דאָך אַלעמאַל געזאָגט פאַרן [גאַנצן] כלל ישראל, [גם] בשאר כל המצות].

לח

מבואר בגמרא דשיבת רבן גמליאל הוא דכל תלמוד שאין תוכו כפרו אל יכנס לבית המדרש, והעמוד שומר הפתח על זה. וכיום שנעשה ר"א בן עזריה נשיא, וסילקו לשומר הפתח, נתוספו כמה מאות ספסלים בבית המדרש. ומסקנת הגמרא הוא דלא כרבן גמליאל

[איז] אפשר גאָר אַזוי [דער פֿשט].

[דהנה] מ'געפון מיר אין די גמרא אין ברכות דף כ"ח" א פלוגתא. רבן גמליאל האָט געהאַט אַ שיטה, אַז כל תלמיד ש'אין תוכו כפרו^ט, אַל יכנס לבית המדרש.

נאָר ווען מ'האָט אַוועקגעשטעלט רבן גמליאל'ן, [וואָס] ער האָט [געהאַט] געשטעלט אַ שומר הפתח דערויף ס'זאָל נישט אַריינקומען [מי שאינו ראוי ליכנס], אַ תלמיד ש'אין תוכו כפרו זאָל נישט אַריינקומען אין בית המדרש, נאָכדעם האָט מען מִסְלָק געווען דעם שומר הפתח, ס'איז געקומען אַן אַנדערער נשיא רבי אלעזר בן עזריה, האָט מען מסלק געווען דעם שומר הפתח, [און דעמאָלטס] איז נתרבה געוואָרן כמה ספסלי [בבית המדרש].

און די גמרא בלייבט [דלא כרבן גמליאל], אַז מ'זאָל נישט מוֹנֵעַ זיין תוֹרָה אַזויפיל פון אידן^ב.

^ט בגמרא ברכות (כו: כח): מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו תפלת ערבית רשות או חובה, אמר ליה רשות. בא לפני רבן גמליאל וכו' אמר לו חובה וכו'. היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד, וְעַמּוּד, אמרי עד כמה נצעריה וניזיל וכו', תא ונעבריה [לרבן גמליאל]. מאן נוקים ליה, נוקמיה לרבי יהושע, בעל מעשה הוא. נוקמיה לרבי עקיבא, דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות. אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא וכו'. ○ תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס, שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כפרו לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כְּמָה ספסלי, אמר רבי יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי, וחד אמר שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל [פירש'י: כשראה שנתוספו היום תלמידים רבים, והיה דואג שלא יענש במה שמנעם בימי מלכא], אמר דלמא חס ושלום מְנַעְתִּי תוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, אַחֲזוּ לִיָּה בְּחֻלְמָא, חֲבִי חִירִי דְמִלְּיִן קִיטְמָא (פירוש חביות לבנות המלאים אפר) [כלומר אף אלו אינם ראויים]. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה. תנא "עדיות" בו ביום נשנית, וכל היכא דאמרין "בו ביום" ההוא יומא הוה, ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו. ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת, דתנן "בו ביום" בא יהודה גר עמוני לפנייהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבא בקהל, אמר לו רבן גמליאל אסור אתה לבא בקהל, אמר לו רבי יהושע מותר אתה לבא בקהל וכו', מיד התירוהו לבא בקהל. אמר רבן גמליאל הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לרבי יהושע וכו'.

^ט פירוש שאין פנימיותו כחיצוניותו. [וביאר ענינו, עיין להלן (בהערה לא) מלשון רבינו ביוראל משה].

^ב וכן אמרו במשנה דאבות (א, א) והעמידו תלמידים הרבה. ופירש הרע"ב (לח פירושא): לאפוקי מרבן גמליאל

לט

[קושיא א – בגמרא דברכות]

והנה אף שנחלקו חכמים על ר"ג, אבל אלו ואלו דברי אלקים חיים, וצריכין להבין גם סברת רבן גמליאל בזה

על כל פנים א פלוגתת התנאים איז דאך עס.

[און] דער כלל איז דאך^{כא} [בכל פלוגתות החכמים, כי] אלו ואלו דברי אלקים חיים. [סיי]

וויאזוי די הלכה בלייבט [למעשה, רק כחד דיעה], אָבער פונדעסטוועגן איז אַלדינגס [אַמַּת, דברי כל הדיעות], אַזוי ווי ס'שטייט שוין^{כב}.

[וממילא צריכין אנו לבאר] מ'זאָל פאַרשטיין [גם] שיטת רבן גמליאל.

מ

דהנה לפי המבואר בפוסקים, הפלוגתא של ר"ג וחכמים לא מוירי בתלמיד שאינו הגון, כי אז כולי עלמא מודו שאסור ללמדו תורה. אלא מוירי במי שמעשיו סתומים, ואין ידוע לנו אם גם תוכו כבדו לשובה

[דהנה] די פלוגתא [דרבן גמליאל וחכמים] איז דאך [כדלהלן].

[דהנה] דאָס שטייט דאך^{כב} [אַז] אַ תלמיד שאינו הגון איז דאך הכל מודים [שאין

ללמדו תורה, און ס'איז] אַ מימרא, הלומד לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס.

[און] אַזוי איז דער דין [גע'פסק'נט] אין שולחן ערוך^{כד}.

דאָס איז בלי שום חולק.

מא

נאָר די פלוגתא איז, זאָגן דאך די פוסקים אַלע^{כה}, [בכגון] אַז איינער איז אַן

ערליכער, ער גייט אין דרך התורה, ער איז אַ תם [שמעשיו סתומין] און איך ווייס נישט

דאמר כל תלמיד שאין תוכו כבדו אל יכנס לבית המדרש, קא משמע לן שמלמדין תורה לכל אדם ואין צריך לבדוק אחריו. ובלבד שלא יהיה ידוע מענינו שמעשיו מקולקלים וסאני שומעניה.

^{כא} כמבואר בגמרא עירובין (יג): שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים הן, והלכה כבית הלל.

ובגמרא גיטין (ו): נחלקו רבי אביתר ורבי יונתן באיזה ענין שבפילגש בגבעה, וקאמר שם: אשכחיה רבי אביתר לאליהו, אמר ליה מאי קא עביד הקב"ה, אמר ליה עסיק בפילגש בגבעה, ומאי קאמר, אמר ליה אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר. אמר ליה חס ושלום ומי איכא ספיאק קמי שמיא, אמר ליה אלו ואלו דברי אלקים חיים.

^{כב} בחידושי הריטב"א (עירובין שם): אלו ואלו דברי אלקים חיים. שאלו רבני צרפת ז"ל, היאך אפשר שיהו שניהם דברי אלקים חיים, וזה אוסר וזה מתיר. ותיצור, כי כשעלה משה למרום לקבל תורה, הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור דור, ויהיה הכרעה כמותם. ונכון הוא לפי הדרש, ובדרך האמת יש טעם וסוד בדבר. [ורבינו מבאי דברי הריטב"א אלו בכ"מ].

^{כב} בגמרא מכות (י): אמר ר' זעירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון.

ובגמרא חולין (קלג): דאמר רב יהודה אמר רב, כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם, שנאמר (איוב כ, כו) כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נפח ירע שריד באַהלו, ואין שריד אלא תלמיד חכם, שנאמר (יואל ג, ה) ובשרידים אָשֶׁר ה' קרא. ○ אמר רבי זירא אמר רב, כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס, שנאמר (משלי כו, ח) כַּצְרוּר אָבֶן בַּמַּגְמָה כֵּן נוֹתֵן לְכִסְלִי כְבוֹד, וכתוב (שם יט, י) לא נאָהֵל לְכִסְלִי תַעֲנוּג.

^{כד} בשולחן ערוך (י"ד רמז, ז): אין מלמדין תורה לתלמיד שאינו הגון, אלא מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו, ואח"כ מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו. – [ועיין ברש"י עבודה זרה יט: ד"ה על הלומד].

^{כה} דאיתא ברמב"ם (תלמוד תורה ד, א) ובטור (שם) בזה הלשון: אין מלמדין דברי תורה אלא לתלמיד הגון, נאה במעשיו, או לתם. אבל היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב וכו' [וכנ"ל בלשון השו"ע]. אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס וכו'. [והוא כלשון הרמב"ם (תלמוד תורה ד, א)].

ועל זה כתב בכסף משנה שם, ובכתיב יוסף שם: ומה שכתב אין מלמדין וכו' או לתם. פירוש שאין ברור לנו

וואָס ס'טוט זיך 'אינעווייניג', [אַבער] אַזוי 'אויסענווייניג' זעט מען נישט קיין שום שלעכטס אויף אים, ער פירט זיך על פי התורה.

[אין] רבן גמליאל זאָגט ס'איז נישט גענוג, [נאָר] איך מוז וויסן [וואָס טוט זיך 'אינעווייניג'], איך מוז האָבן הוכחות, איך מוז וויסן אַז ס'איז תּוֹכוֹ פֶּפֶרוֹ, אַנדערש טאָר ער נישט [אַריינקומען אין בית המדרש].

און זיי [שאר החכמים] זאָגן ניין, מ'קאָן נישט מוֹנֵעַ זיין קיין תּוֹרָה [פון אים, און] אַסאָך ווערן נְתַקְרַב לְתוֹרָה דערדורך [וואָס מ'לערנט זיי תורה], מ'קאָן נישט וויסן פונקטליך [איזה תלמיד יצליח].

[און] ס'איז טאַקע נתרבה געוואָרן [הרבה ספסלים בבית המדרש באותו יום שסילקו לשומר הפתח, און ס'איז] נתרבר געוואָרן אַסאָך הִלְכוֹת [בו ביום], וואָרן ס'איז געווען אַסאָך תלמידים, אַזוי ווי ס'שטייט [בגמרא, דבאותו יום נשנית מסכת עדיות].

מב

וא"כ צ"ב שיטת רבן גמליאל, דהלא בכל איסורין שבתורה סימכין על החזקת כשרות שיש לכל אחד מישראל, ועד אחד נאמן באיסורין, ולמה דייקא אצל לימוד התורה החמיר רבן גמליאל לחשוש שמא אינו הגון, ולא סמך על החזקה דחזקת כשרות

[ועכ"פ] דאָס ענין פון די חומרא [של רבן גמליאל] לכאורה איז דאָך א פֿלאַ.

[דהלא] דער כלל איז דאָך [אַז] מ'זעצט¹⁰ אויף חֲזָקַת כְּשָׁרוֹת, איך פאַרלאָז מיך אויף אַ מענטש. אַז איך זעה נישט קיין שלעכטס, איז אויף דעם איז דאָך דאָ אַ חֲזָקַת כְּשָׁרוֹת אויף יעדן איד. [אַזוי ווי] מ'פאַרלאָזט זיך אַלץ [דעם אַהד נאָמך באַסורין ואפילו אצל] איסורים חמורים [ווי] נְבִילוֹת וטְרִיפוֹת, אַלעס פאַרלאָזט מען זיך [כי] אַז איינער פירט זיך על פי התורה האָט אַ חֲזָקַת כְּשָׁרוֹת, [און] איך קלער נישט אַריין [שמא אינו ירא שמים], נאָר סיידין אַז איך זעה עפעס. איך פאַרלאָז מיך [אויפן חזקת כְּשָׁרוֹת].

און פונקט ביי דעם [כשהדבר נוגע] מ'זאָל אים נישט לאָזן לערנען, פונקט דאָ איז מען אַזוי מְחַמֵּיר [לשיטת רבן גמליאל]¹¹.

אם הוא טוב, או לאו. ולמד כן מדאמרין בפרק תפלת השחר (ברכות כח). שהיה רבן גמליאל מכריז כל תלמיד חכם שאין תוכו כבדו אל יכנס לבית המדרש, ואסיקנא התם שלא הסכימו על ידו.

ובלחם משנה שם מבאר כוונת הכסף משנה וז"ל: פירוש תם, רצה לומר שאינו ידוע לנו אם הוא טוב או רע. ונלמד כן מפרק תפלת השחר, דאמרין התם תנא אותו היום סלקהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס וכו' שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כבדו וכו'. ונראה ודאי ששומר הפתח היה שם מפני שלא היה מניח ליכנס לשום תלמיד אלא א"כ היו בודקים אותו תחילה אם היה תוכו כבדו, [ונאם לא] לא היה נכנס, שזה נקרא נתעב, כמו שאמרו בפרק בא לו כהן גדול (יומא עב): [אמר רבא כל תלמיד חכם שאין תוכו כבדו אינו תלמיד חכם, אבי ואיתימא רבה בר עולא נקרא נתעב שנאמר אף פי נתעב ונאחל איש שתה כמים עולה (איוב טו, טז)], ואותו היום סלקהו לשומר הפתח והיו נכנסים התלמידים בלא בדיקה, ואע"ג דלא ידעינן ביה אי תוכו כבדו ואי לא. וא"כ למדנו משם 'דלתם' מלמדין, וכן ביאר הרב מוהרי"ק ז"ל [בכסף משנה], אלא שדבריו סתומים, ואני בארתים. [ועיין בלשון הרע"ב המובא לעיל בהערה כ].

ובב"ח (י"ד רמ, ח): אין מלמדין וכו', עד או לחם וכו'. פירוש שאין רואין ואין שומעין ממנו לא מעשים טובים ולא מעשים רעים, ונכנס לבית המדרש בכל יום ויום ללמוד תורה, מקבלין אותו. ובפרישה (שם, יז): או לחם. פירוש שעדיין לא ברור לנו אם הוא טוב או לא.

¹⁰ פירוש: מ'שטעלט אויף די חזקה, וסומכין על זה.

¹¹ ועיין הקושיא בית ביאר ואריכות גדול בלשון רבינו ביואל משה (ג, לח), עיי"ש באורך כל הפרטים. ונעתיק רק קצת מלשוננו בענין הנזכר כאן, וז"ל: ולכאורה יש להבין לדעת רבן גמליאל, למה לא סמך על סתם אדם שהוא תם על חזקת כשרות ללמוד תורה, הלא בכל האיסורין שבתורה סמכין על חזקת כשרות אף בדבר הרשות, ואין בלוגתא בזה, ולמה יגרע לימוד התורה שהוא חיוב דאורייתא ללמד את בני ישראל תורה וכו', ולמה לא סמך גם בזה על חזקת כשרות, ונחסרו בימיו הרבה מאות ספסלי בבית המדרש כמבואר בגמרא.

מג

[ישוב הקושיא בנמרא דברכות (באופן ראשון)]

אמנם כבר כתבתי בוויאל משה לכאר שיטת רבן גמליאל, על פי דברי הרמב"ם כי תלמידים שאינם הגונים הקופצים להורות, הם המחריבים את העולם, והמכבין נרה של תורה, ומחבלים כרם ה'. ולכן חשש ר"ג כל כך על זה, כדי שלא להעמיד תלמידים שאינם הגונים בישראל.

[נאָר] איך האָב שוין אין ויואל משה געשריבן דערינען^{כב}, אַז ס'זעט אויס [דעמעו של רבן גמליאל הוא] ווי ער זאָגט דער רמב"ם^{כט}, אַז תלמידים שאינם הגונים זענען מכבין נרה של תורה, און דאָס - זאָגט ער - אַז דאָס איז געווען דער פעלער פון אלעמען.

ער שטעלט אַראָפּ [אַז] דאָס איז דער גאַנצער יסוד [של קיום התורה, און] אַז די תלמידים שאינם הגונים [זענען] מרבים מחלוקת בישראל און זענען מכבין נרה של תורה, און מ'קומט נישט אויס, מ'קאָן נישט דורכקומען אויפן אור האַמָּת, דאָס איז דאָס שווערסטע [ענין].

איבערדעם האָבן זיי אַזוי מחמיר געווען [לרבן גמליאל, שלא ללמד תורה אף למי שמעשיו סתומים, שמא יתרבה מזה תלמידים שאינם הגונים].

מד

והוא כעין מה שכתבו התוספות דלענין כהן גדול ביום הכיפורים, יש לחוש אף על המיעוטא וחשש רחוק, מה שאין חוששין בשאר מקומות, לפי שבפירת כל ישראל תלוי בו. [וכן בהעמדת תלמידים יש לחוש יותר, יען שקיים כל התורה תלוי בה]

און אַזוי ווי תוספות זאָגט^ל - קען זיין - ביים כהן גדול [ביום הכיפורים, אַז ווייל] כפרת כל ישראל תלויה בו, [איבערדעם] האָט מען נישט געשטעלט אויף קיין רוב מיט קיין חזקה, [נאָר] האָט מען חושש געווען למיעוטא אויף אַלדינגס.

^{כב} בוויאל משה (שם, לט-מ) דשם האריך רבינו לכאר כל ענין זה בטוב טעם, ועיי"ש באורך.

^{כט} ברמב"ם (תלמוד תורה ה, ד): וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, הרי זה רשע, שוטה, וגם הרוח, ועליו נאמר (משלי ז, כו) כי רבים תללים הפילה וגו'. וכן חכם שהגיע להוראה ואינו מורה, הרי זה מונע תורה, ונותן מכשולות לפני העורים, ועליו נאמר (שם) ועצמים כל הרגיה. • אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי, והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי ערים, וקופצין ויושבין בראש לדין ולהורות בישראל, הם המרבים המחלוקת, והם המחריבים את העולם, והמכבין נרה של תורה, והמחבלים כרם ה' צ-באות, עליהם אמר שלמה בחכמתו (שיר השירים ב, טו) אֶחָזֵז לָנוּ שְׁעָלִים שְׁעָלִים קִטְנִים מַחְבְּלִים כְּרָמִים.

ובוויאל משה (שם, לט) לאחר שהביא רבינו לשון הרמב"ם, מסיים על זה וז"ל: וכן אנו רואים בעוה"ר שהתלמידים שאינם הגונים החריבו את כל העולם כולו, שגם בזמן הש"ס היו הרבה עמי הארץ שלא יכלו אפילו להתפלל, ואעפ"כ היה אימת שבת עליהם, לא רק על חילול שבת בלב אלא אף בשאר דברים, כמבואר במשנה (דמא ד, א) שבשבת ירא לשקר, וכן בכל ענינים - וזולת בדברים פרטים שנפרצו - היה בהם הרבה יראת שמים, בשביל ששאלו הכל לתלמידי חכמים, והתלמידי חכמים היו כולם קדושים גודרי גדר ועומדים בפרץ, וידעו הכל שדעת התורה הוא נגד דעת עמי הארץ. אבל בעוה"ר עכשיו דשרו חכמיא [למיהוין וכו'] כעמא דארעא (משנה סוטה מט), להחזיק דעתם ושיטתם, ואדברכה עוד ממציאם להם [הת"ח לע"ה] דרכים שונים ומשונים לישא חן בעיניהם יותר ממה שהם מבקשים, עד שכמעט נשתכת דעת התורה מהעולם, ואי אפשר להאריך בזה בכתב, אבל על זה ידוע כל הדוים, או לדור שכך אלתה בימים.

^ל אדיאא במשנה דיימא (ב, ב): שבעה ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פרהרין, ומתקנין לו כהן אחר תחתיו, שמא יארע בו פסול. רבי יהודה אומר אף אשה אחרת מתקנין לו, שמא תמות אשתו, שנאמר (אחרי טו, ו) וְכָפַר בְּעֶדֶוּ וּבְעֵדֵי בֵּיתוֹ, ביתו זו אשתו. אמרו לו אם כן אין לדבר סוף.

ועל זה כתבו בתוספות שם: והחכמים אומרים אם כן אין לדבר סוף. ואף על גב דבפרק ד' אחין (יבמות כו:) משמע לסתם מתניתין דהתם, דלמיתה דחד חיישין, לתרי לא חיישין, וסתם מתניתין דהכא סבירא ליה דאי חיישין לחדא נחוש נמי לטובא. יש לומר וכו', התם חששא בעלמא הוא, משום ביטול מצות יבמין, וליכא איטורא כולי האי, אבל הכא משום דכפרת כל ישראל תלוי בזה, נחוש אפילו לתרתי ותלת, ואפילו לזמן מועט, ואם כן אין לדבר סוף, הלכך ליכא למעבד תקנתא להאי חששא.

[וכמו כן לענין העמדת תלמידים יש לחוש יותר עם מי ללמד תורה, יען שקיום כל התורה תלוי בזה].

מה

[ווי] איך האָב שוין מְבַרַר געווען [ביואל משה] דעם תמצית [הענין, דלכן החמיר כל כך בענין לימוד התורה], ווייל ס'איז האַרב לאַ.

אַזוי אין פלוג האָט מיר אַזוי אויסגעזען [בביאור שיטת רבן גמליאל. וכמו שביארתי שם].

מו

[ישוב הקושיא בנמרא דברכות (באופן שני)]

ועתה נראה לומר עוד הסבר לשיטת רבן גמליאל, על פי המבואר בישמח משה כמעט שמוציאין את הבעל דין לחוץ בעת חיתוך הפסק דין, כי בכדי לכוון הלכה לאמיתה צריך לזה השראת השכינה, ואם אחר מרחעלי הם משרקם, אז מסתלקת השכינה משם

נאָר היצטערט, אַזוי ווי איך האָב מתבונן געווען אין דעם ענין פון קדשים תהיו, האָב איך גערעכנט [להסביר שיטת רבן גמליאל] אפשר גאָר אַזוי, אפשר גאָר איז דאָ נאָך אַן אַנדערער טעם [צוליב] וואָס רבן גמליאל האָט געזאָגט כל תלמיד שאין תוכו כבירו אל יכנס לבית המדרש.

מו

[והוא בהקדם וואָס] ס'שטייט אין ישמח משה פרשת משפטים^ל, זאָגט ער אַ טעם, פאַרוואָס דער מנהג איז [אַז] ביי אַ דין תורה שיקט מען אַרויס די בעלי דינים, מ'קאָן

ווי"ל רבינו ביואל משה (שם, לט): ובתוספות יומא וכו' שבכהן גדול שכפרת כל ישראל תלוי בו צריך להחמיר יותר, אף דמיירי התם בחשש מיתה שהוא נגד החזקה. וגם בזה, הגורל של כלל ישראל תלוי בזה, שלא יהיו תלמידים שאינם הגונים המכבין נדה של תורה.

^{לא} וגם הוסיף שם רבינו (בסימן לט) לבאר עוד כי על ענין תוכו כבירו לא שייך חזקת כשרות, וז"ל שם: כי חזקת כשרות אינו אלא שלא להכשיל לישראל באיסורין במזיד ובשואט נפש, דבזה לא חשידי ישראל וכו', אבל ענין תוכו כבירו שהוא תלוי בשלימות המדות וחובות הלבבות, לא רבים מגיעים לידי מדה זו. ואמר רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו (ברכות כח): הלאוי יהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. וכתב החובת הלבבות בשער הפרישות אמצע פרק ב' בענין הגברת התוהא על השכל, וז"ל בקיצור נמרץ, חשבו דרכו הרעה כי היא הטובה, ותעתו כי היא הישרה, ושמוהו לחוק ולמוסר וכו', ותועים במצולות הסכלות וכו', עמוסים במעמסות התאוות, ומבקשים גמול העובדים במעשי העוברים, ומדרגת הצדיקים במנהגי הרשעים, כמו ברוב אנשי התורה חכז"ל (סוטה כב): עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפינחס. וכאשר הגיע היצר ברוב אנשי התורה אל מה שסיפרנו, נצטרכנו לעמוד נגדו בפרישות המיוחדת וכו'. והיה בדין בעבור זה, שיהיו באנשי התורה אנשים יחידים נושאים הפרישות המיוחדת ומקבלים תנאים, להועיל בה אנשי התורה וכו', והם דומים בעולם לשמש שפושטת אורה בעולם עליונו ותחתונו וכו', וכן אלה היחידים אשר סיפרתי לך, בעולם הזה כמו שאמר (וירא יח, כו) ונשאתי לכל המקום בעבורם, ואמר (תהלים קו, כג) לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית, ובעולם הבא וכו'. יעיי"ש באריכות דבריו וז"ל הקדושים והנוראים המבואר בדבריו וז"ל שגם ברוב אנשי התורה מתגבר יצרם עליהם להטות לבבם מדרך האמת והישרה, ואין יחידים שבדור המאירים לבבות אנשי התורה. וואותן שלא תקנו מדותיהם ונקודת לבבם, שחושבים דרכם הרעה כי היא הטוב ותעתו כי היא הישרה כנז"ל, לא שייך בזה חזקת כשרות, כי לפי סמיות עיניו, דרכו דרך הישרה, ועוד מבקש על זה שכר כפנס, כדברי הקדוש בחובת הלבבות. והתלמיד חכם אשר עיני ישראל צופיות עליו ועל מדותיו, הוא היזק נורא להדור והירוס הדת אם אין מדותיו מתקונים ואין תוכו כבירו ואינו רואה דרך האמת בתורה הקדושה וכל העם נכשלים על ידו, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל על התלמידים שלא למדו כראוי שהן המה המחריבין את העולם ומכבין נדה של תורה ומחבלים כרם ה"צ. ואם כן מובן שלא בחנם החמיר ר"ג כל כך למנוע הרבה תורה מישראל, אף שאין לשער ולהעריך את גודל המצוה והחיוב ללמוד תורה עם ישראל, עכ"ז ראה למנוע אף מחובה עצומה כזאת במקום שיש לחוש לתלמידים שאינם הגונים, שזה דוחה הכל. - [ועיי"ש עוד (בסימן מ, ד"ה וברמב"ם) ביאור שיטת החכמים שחלקו על ר"ג].

^{לב} בישמח משה פרשת משפטים (ע"פ מדבר שקר תרחק): ונקדים עוד דברי החן טוב, הובא למעלה בריש הפרשה, בביאור המדרש (שמות רבה ל, טו) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים וְגו', זה שאמר הכתוב (תהלים עב, א) מִשְׁפָּטֶיךָ לְמִלְךָ יְיָ וְגו', עיין שם. וז"ל היש"מ שם בריש הפרשה (ד"ה עוד במדרש): הנה כתוב בדוד (שמואל א' טז, יח) וְהָיָה עִמּוֹ, ודרשו

דאָך שמועסן [הדיינים אפיל כשהבעלי הם באותו חדר], זיי זאָלן זיין אין אַ ווינקל זיי זאָלן נישט הערן וואָס מ'רעדט, צי וואָס, [וביאר הטעם] פאַרוואָס מ'שיקט זיי אַרויס.

מח

זאָגט ער, ברענגט ער דעם חן טוב, ווייל [צו] מַכְנֵן זיין אַ דין תורה 'הלכה לאמיתה', מוז מען האָבן סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא, הקדוש ברוך הוא מוז זיין עִם הַשׁוֹפֵט [בכדי] ער זאָל מַכְנֵן זיין אל האמת.

מט

איבערדעם זאָגט ער [לפרש מה שדרשולג בפסוק] וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים [אָשֶׁר תִּשִּׁים "לפניהם"], לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי הַדְּיוֹטוֹת, וְלֹא לִפְנֵי עַבְדֵּי. [און] אפילו מ'ווייסט אַז זיי זאָגן אַ גוטן דין.

[והטעם בזה ווייל] מ'מוז האָבן סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא, אָן דעם גייט נישט [שיוכלו לכוון אל האמת].

נ

און ס'איז דאָך דאָ די ד' פתות וואָס זענען נישט מקבל פני השכינה^{לד}, [שסימנם הוא ראשי תיבות] חֶשֶׁם לֵלֶה, [ואחד מהם הוא] פֶּתַּ שְׁקָרִים.

[סנהדרין ג:ז] שהלכה כמותו בכל מקום. וביאר הדבר על פי מה שכתב החן טוב בפרשת וירא ובפרשה זו, הטעם דאָשֶׁר תִּשִּׁים לִפְנֵיהֶם, ואמרו [גיטין פח:]: וְלֹא לִפְנֵי הַדְּיוֹטוֹת וְעַבְדֵּי, ואפילו דנין כדין תורה, לפי שעומק הדין אינו מושג אלא בהיות ה' עִם הַשׁוֹפֵט ומלמדו להועיל לִכְנֵן דין כהלכה, וכדכתיב [שופטים ב, יח] וְהָיָה ה' עִם הַשֹּׁפֵט, ואם אין הקב"ה בעת המשפט, יִפְשֹׁל בדין ולא יֵדַע בין ימין לשמאל, לכן כתיב [תהלים קמו, יט-כ] מִגִּיד דְּבָרָיו לִצְדָקָב וגו' לא עֲשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בְּלִי יָדָעוֹם, כי אין השכינה שורה על אומות העולם כידוע [ברכות ז:ז], עיין שם בחן טוב. וזה שנאמר וְה' עִמּוֹ, היינו שהלכה כמותו, שמוזה מוכח ששכינתו יתברך עמו].^ו ועל פי זה אמרתי טעם על שמוציאין את הבעלי דינין לחוץ דוקא, ולא סגי שילכו לאיזה צד שלא ישמעו דברי הבית דין. כי אי אפשר לירד לעומק הדין אם לא בהשראת שכינה כאמור בחן טוב הנ"ל, והנה דובר שְׁקָרִים לא פֶּזֶן לִגְד עֵינָיו, וכת הראשונה [כת שקרנים] היא מד' כיתות הנ"ל [שאין מקבלין פני שכינה] [סוטה מב.]. ואפילו שקרן בגוזמא בדברי הבל, ומכל שכן ברוצה לגזול בשקרנותו. ונמצא בבעלי דינים מסתמא חד מינייהו רשע ומשקר ורוצה לגזול, ועל כן יהיו בעיניך כרשעים נאמר [אבות א, ח]. ואם כן בעודו במחיצה זו, אי אפשר לדין אמת לאמיתו, ודו"ק.

ועיין עוד בישמח משה פרשת שמיני (בפסוק יין ושכר אל תשת) וז"ל: דכבר כתבו דאי אפשר לשכל אנושי לירד לעומק הדין אם לא בהשפעת רוח הקודש, וכמו שפירש בחן טוב בפרשת וירא ובפרשת משפטים.
וז"ל החן טוב בפרשת משפטים (בתוך הדברים): כי אֱלֹקִים נִצָּב בְּעֶדֶת קָל, להאיר להם עומק הדין לפשפש ולחפש בטענות עד שיוציאו הדין לאורה, כי מה האדם יכול לידע מה בלבו של חברו הטוען שקר לדבר כזב, והקב"ה מאיר עיני הדיין לעמוד על אמתת הדבר בתחבולותיו וטענותיו. גם כמה פרטי הדינין לפעמים ידמה הדיין הדבר ההוא לדבר אחר כמוהו שהוא חייב, ובישוב הדעת מאיר הקב"ה עיניו לחלק בדבר, ופוסק הדין לפטור וכו'. וכמה פעמים בתחילת הדין עולה בלב הדיין לפסוק הדין לחיוב, ואחר כך מאיר הקב"ה עיניו ומביא לפניו דין אחר כיצא בו שילמד ממנו וידמה מלתא למלתא, או מזכירו הדין לשעתו, בהיות הדיין ירא וחרד שלא יטעה ויתפלל לקה"ה שיאיר עיניו, אז הקב"ה יושב לימינו ומלמדו להועיל.

²⁷ בגמרא גיטין (פח:): תניא הדין רבי טרפון אומר, כל מקום שאתה מוצא אגוראות [פירש"י אסיפות] של עובדי כוכבים, אף על פי שרעיהם כדני ישראל אי אתה רשאי להיזקק להם, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים, דבר אחר לפניהם ולא לפני הדיוטות.

וברש"י משפטים (כא, א): אָשֶׁר תִּשִּׁים לִפְנֵיהֶם. לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים. ואפילו ידעת בדיון אחד שהם דנין אותך כדני ישראל, אל תביאנהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני הגוים מחלל את השם ומייקר את שם האלילים להחשיבם וכו'.

^{לד} כמבואר בגמרא סנהדרין (קג.) [וכן בגמרא סוטה מב.]: ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת לצים, כת שְׁקָרִים, כת חֲנִפִּים, כת מַסְפֵּי לְשׁוֹן הָרַע. כת לצים, דכתיב [הושע ז, ה] מִשֶּׁשׁ יָדוֹ אֶת לְצָצִים. כת שקרנים, דכתיב [תהלים קא, ז] דְּבַר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לִגְדַּע עֵינָיו. כת חניפים, דכתיב [איוב יג, טו] כִּי לֹא לְפָנָיו חֲנָף יָבֹוא. כת מספרי לשון הרע, דכתיב [תהלים ה, ה] כִּי לֹא קֵל חֲפֵץ רָשָׁע אֶתָּה לֹא יִגְדֹּף רָע, צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע.

לשון קדושים תשכ"ז (חלק א) קדשו טו

אז איינער זאגט ליגנט, איינער איז א ליגנער, דאָרט איז נישטאָ קיין הַשְׂרָאָת הַשְׂכִּינָה.

נא

זאָגט ער, אַז זיי זענען דאָרט די בעלי דינים [באותו חדר], און געוויינטליך על פי רוב איז דאָך איינער מִשְׁקָר בטענות, און אַז ס'איז דאָ איינער וואָס ער זאָגט ליגנט, דאָרט איז [אומר הקב"ה] אֵין אני והוא יכולין לְדוֹר, ממילא קענען זיי נישט מִכּוֹן זיין אַל הָאָמֶת, מוז מען אַרויסשיקן [כדי] ס'זאל נישט זיין דאָרט איינער וואָס ער זאָגט ליגנט, איבערדעם שיקט מען אַרויס די בעלי דינים.
[עד כאן דברי הישמח משה].

נב

ואם כן כל שכן במקום שיש שם אדם שאינו הגון, שהוא מונע ח"ו את השראת השכינה
איך האָב דאָס אינזין געהאַט מיט דעם, ס'איז אַ קל וחומר [לענין אדם שאינו הגון, וואָס] ס'שטייט^ל [אז] מ'טאָר נישט זיצן [בדין תורה] מיט אַ אדם שאינו הגון. [און] אפילו ער איז נאָר איינער צווישן אַסאך, ער וועט בטל ווערן, אָבער ס'איז 'דאָך' מוֹנֵעַ די הַשְׂרָאָת הַשְׂכִּינָה.

נג

יהיה איך שיהיה איבערדעם זאָגט ער [ביש"מ דלכן] טאָר נישט זיין [די בעלי דינים באותו חדר, ווייל] טאָמער איז דאָרט דאָ [אחד מהם שֶׁמִּשְׁקָר בדבריו].

נד

והנה בכל מקום של הרבצת תורה לשמה, יש שם השראת השכינה, ועי"ז וזכין לרוח הקודש ולכוון את האמת. וכמובאר בחתם סופר בביאור לשון הראב"ד שכתב דרוה"ק הופיע בבית מדרשו, דא"צ לפרש על רוח הקודש הקרוב לנבואה, אלא עצם הדבר לכוון את האמת בכוונת התורה, הוא בחינת רוח הקודש, כדמוכח בגמרא בבא בתרא

דאָס קאָן זיין אפשר [בביאור סברת רבן גמליאל. דהנה לא בלבד לדון משפט אמת צריך השראת השכינה, אלא גם בכל הלכה אי אפשר כוון לאמיתה של תורה, אלא בבחינה של רוח הקודש השורה עליו^ל. (דברי יואל)].

ווי דער ראב"ד זאָגט^{לח} 'רוח הקודש' הופיע בבית מדרשינו, [ווייל כדי] אַז מ'זאָל מכוון זיין אל האמת [צריכין לבחינת רוח הקודש].

^{לה} כן כתב בשל"ה הק' (שער האותיות, אות ש' שתיקה) וז"ל: והנה לדיבור של עבירה אין ערך ואין שיעור לעונשו, כאשר האריכו רז"ל בארבע כתות שאין מקבלות פני שכינה, כת לצים כת חנפים כת שקרים כת מספרי לשון הרע, וסימן לאלו הכתות חשמ"ל.

וכן בישמח משה בכמה מקומות כשרוצה להביא ד' כתות אלו, מזכירים בקיצור ברמז זה, ומהם בפרשת ויגש (בפסוק ב' אדוני) שכתב שם וז"ל: ועל פי הראשית חכמה בשער הקדושה פרק י"ב ד' כיתות שאינם מקבלין פני השכינה, כת חשמ"ל, משום שפוגמין בד' אותיות וכו' עיין שם. והם כולם פוגמין הדיבור. [ורמו הסימן הוא כנראה על דרך הכתוב זה לעומת זה עשה האלקים, והכוונה שהם דוחים ח"ו את רגלי השכינה].

^{לו} עיין בזה בטור ושלחן ערוך (ח"מ סימן ח, וסימן יג, א).
ועיין ברמב"ם (סנהדרין ב' יד) וז"ל: ואסור לאדם חכם שישב בדין, עד שידע עם מי ישב, שמא יצטרף עם אנשים שאינם הגונים, ונמצא בכלל קשר בוגדים, לא בכלל בית דין.
ועיין בחידושי הריטב"א (עבודה זרה נב:): כל המעמיד דין שאינו הגון [כאילו נוטע אשרה בישראל] כו'. פירוש שכשם שאין השכינה שורה במקום עבודה זרה, כך אין אלקים נצב 'בעדת' דין שאינו הגון. ○ ועיין בגמרא סנהדרין (קא:): בענין יִרְבָּעָם שהושיב רשע אצל צדיק.

^{לז} וכמו שדרשו רז"ל (סנהדרין צג:): במאמר הכתוב 'וה' עמו' (שמואל א' יח, ד), שהלכה כמותו בכל מקום. (דברי יואל).

אסאך זאגן טאקע^ט מ'מיינט טאקע [מדרגת] רוח הקודש [ממש].^ב

און דער חתם סופר גיט צו פארשטיין^א [אז] מ'מיינט נישט [דוקא רוח הקודש ממש שהוא כעין נבואה, גאר] מ'מיינט אן אנדערע מאדע רוח הקודש, [שהוא לכּוּן דעת תורה אמיתית].

אזוי ווי מ'טרעפט דאך אין די גמרא^ב, אז מ'איז מכוון אל האמת יותר [מהשגת דעתו הטבעית], דער אייברשטער שיקט אריין אין שכל אריין מער וויפיל דער דרך

^א בהשגות הראב"ד על מה שכתב הרמב"ם (לולב ה, ה) שהדס שנקטם ראשו כשר, כתב וז"ל: אמר אברהם, כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו מכמה שנים, והעלינו שהוא פסול וכו'.

^ב עיין בהקדמת עץ חיים למהרח"ו ז"ל: והנה אין בכל דור ודור שלא נמצאו בו אנשים יחידי סגולה ששרתה עליהם רוח הקודש, והיה אליהו הנביא ז"ל נגלה עליהם ומלמד אותם סתרי חכמה הזאת, וכמו שנמצא כתוב בספרי המקובלים. גם בעל ספר הירקנטי כתב בפרשת נשא בפרשת ברכה כהנים ז"ל, והפירוש הא' הוא דעת החסיד רבינו יצחק ק' הרב ז"ל שהיה [מקבל] ג' אלאהו ז"ל, כי [אלהיו] נגלה להראב"ד ולמד לו חכמת הקבלה, והוא מסרה להראב"ד בנו, וגם נגלה לו, והוא מסרה לבנו הר' יצחק סגי נהור שלא ראה מעולם, וגם לו נגלה, והוא מסרה לב' תלמידיו, הא' ר' עזרא שפירש שיר השירים, והב' ר' עזריאל, ואחריהם נמשכה להראב"ד ז"ל. והראב"ד עצמו בספר השגותיו להרמב"ם ז"ל על הלכות לולב פ"ח גבי דין ההדס שנקטם ראשו כשר השיג עליו הראב"ד ז"ל וכתב וז"ל, א"א כבר הופיע רוח' בבית מדרשנו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול וכו'. גם בהלכות בית הבחירה בפרש ששי במה שכתב הרמב"ם שהנכנס למקדש בזמן הזה חייב כרת, השיג עליו וכתב א"א וכן נגלה לי מסוד ה' ליראיו, עכ"ל.

[וז"ל מהרח"ו בשערי קדושה (ג, ז): והנה באזינו שמענו ראיו יחידי סגולה השיגו למדרגת רוח הקודש בזמננו זה, והיו מגידים עתידות ומהם בעלי חכמה לא נתגלית בדורות שקדמו אלינו. וכדי שלא להרפות ידי הבאים אל הקודש להתקדש, אבאר איזה ענינים ואפתח כמלוא פי מחט סדקית, וה' הטוב לא ימנע טוב להלכים בתמים].

וז"ל החיד"א בשם הגדולים (חלק גדולים א, י): הראב"ד השלישי, רבינו אברהם בר דוד בעל ההשגות, היה תלמיד רבינו משה הדרשן ורבינו משולם. ומהר"ם ריקאנטי פ' נשא כתב שנגלה אליו אליהו הנביא, וכ"כ רבינו מהרח"ו ז"ל בהקדמתו הארוכה לספר עץ החיים כת"י כאמור. וכתב עוד שזהו שכתב הראב"ד בהשגות פ"ח דלולב ופ' דבית הבחירה כן נגלה לי מסוד ה' ליראיו. וזה מסכים למה שכתב מהר"י בן לב ח"ב סימן קט"ז [שהוא רוח הקודש ממש], וכן נראה בתורת חיים למהרח"ש ח"ג סי' ס"ח דף ק"ז ע"א. ודלא כמהר"ם ק' חביב בס' כפות תמרים (סוכה לב), בחון בהם וחקור מהם.

^ב וגם זה אמת. אבל החתם סופר כתב לפרש הענין גם בדרך פשוט.

^א בשו"ת חתם סופר (א"ח רח, ד"ה מ"ש רמכ"ט בדף ב'): והיטב אשר דיבר מעלתו כי מה שכתב הראב"ד בהל' לולב כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו, וכיצא בזה כמה פעמים, אין רוצה לומר רוח הקודש כמו שהיה לדוד המלך ע"ה וחביריו (וכלשון הגמ' ברכות ד: וערכין טו: על דוד המלך), אבל היינו רוח ה' על עוסקי תורה לשמה, אשר זוכים לכוון האמת אפילו אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תושיה כזו, מכל מקום הקב"ה בחסדו יחייב חכמתא לחכימא לפי שעה וכו'. וועל דרך זה אמרו חז"ל פרק קמא דבבא בתרא (יב. והובא להלן), אף על פי שניטלה הנבואה מן הנביאים, מחכמים לא ניטלה, לא כמו שהסביר מעלתו שהחכמה לא נטלה מהחכמים, לא משמע כן, אלא הנבואה לא ניטלה מהחכמים, פירוש אותו חלק נבואה שמשגי על דרך חכמתו, שהעוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה (בבא ד, א) בשכלו ופחמנטו, אעפ"י שאינו כבד תולדות טבע שכלו, ורצה ש"ס להוכיח כן ממעשים בכל יום שתלמיד חכם משיג לשכליותו של רבי עקיבא דאמר מילתיה מעצמו, ואשתכח משמיה דרבי עקיבא כוותיה, ואנו יודעים שאין שכלו של זה מגיע לעקבות דר' עקיבא, שמע מינה על דרך נבואה כנ"ל, וגם אשתכח הלכה למשה מסיני כוותיה. ודחי ש"ס דילמא כסומא בארובה ובלי דעת מילין יכביר, ובמקרא בעלמא, ואין כאן הוכחה. ומסיק ולא טעמא יהיב (בתמיה), שמע מינה שהוא כעין נבואה של חכמה.

ועיין עוד בשו"ת דברי חיים (ח"ב י"ד סימן קה) מה שכתב בענין זה, ובשו"ת בית שלמה (א"ח סימן קיב).

^ב וגמרא בבא בתרא (דף יב): אמר רבי אבדימי דמן חיפה, מיום שחורב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים. אטו חכם לאו נביא הוא [פירש"י: וכי אין חכם ראוי להיות נביא דקאמר מר ניטלה מן הנביאים וניתנה לחכמים מכלל דמעיקרא לא היתה נבואה לחכמים], הכי קאמר, אעפ"י שניטלה מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה. אמר אמימר וחכם עדיף מנביא, שנאמר (תהלים צ, יב) וְנָבָא לִבָּב חֲכָמָה, מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול. אמר אביו, תדע [שלא ניטלה מן החכמים], דאמר גברא רבה מילתא, ומתאמר משמיה דגברא רבה אחינאי כוותיה. אמר רבא ומאי קושיא, ודילמא תרוייהו בני חד מזלא ניהו. אלא אמר רבא, תדע, דאמר גברא רבה מילתא ומתאמר משמיה דרבי עקיבא בן יוסף כוותיה [וליא למימ' בני חד מזלא ניהו, שהרי רבי עקיבא חכם ממנו

הטבע, מער ווי השגת שכלו קען זיין, 'דאָס' איז אַ בחינה פון רוח הקודש. ס'איז מבואר אזוי אין די גמרא בפירוש, אין בבא בתרא.

איבער דעם זאָגט די גמרא [דאָרט, אז] רוח הקודש איז ניתנה לחכמים, וואָרן זיי זענען מְכֻנֵּן צו דעם וואָס אַ גרעסערער זאָגט, וואָס ס'איז לויט העכער זיין השגה, מ'איז מְכֻנֵּן, [אפילו] מ'ווייסט גאָרנישט [מצד עצמו].

נה

על כל פנים יהיה איך שיהיה, דאָס איז [בחינת] רוח הקודש הופיעה בבית מדרשו, [דרכי] אַז מ'זאָל מְכֻנֵּן זיין אל האמת, ברויך צו זיין רוח הקודש.

נו

והנה בבית מדרשו של ר"ג שם היה קיבוץ חכמי התנאים בדורו, ומשם יתר ופינה לתורה שבעל פה במשנה וגמרא המצויה בידינו. וא"כ כודאי הוצרכו להשראת השכינה והשגת רוח הקודש לכוון אל האמת, ולזה חשש ר"ג שלא יכנס לשם מי שאין תוכו כבוד, שהוא ענין של שקר, וגם יש חשש שמוא הוא אדם שאינו הגון, והכל בכדי שלא יסתלק משם השראת השכינה

נו, בבית מדרשו של רבן גמליאל [דאָרט] זענען זיך צוזאַמגעקומען אַלע חכמים, אַלע הלכות, די גאַנצע תורה וואָס אונז האָב מיר, - פֿי הֵם חִיִּינוּ, - די משנה און די גמרא, איז דאָך נתברר געוואָרן אין 'די' ישיבות [של חכמי התנאים].

ממילא האָט ער מורא געהאַט [טאָמער] אַז ס'וועט דאָרט זיין איינער וואָס ער איז נישט קיין 'איש אַמֶּת', ער וועט עפעס מְשַׁקֵּר זיין, וועט עס מוֹנֵעַ זיין די שכינה הקדושה, [וממילא] וועט מען נישט מְכֻנֵּן זיין אַל הָאֻמָּת, איבערדעם האָט ער אַזוי מחמיר געווען אַז אַ תלמיד 'שאין תוכו כבוד' אַל יכנס לבית המדרש.

ער מעג לערנען [ערגעץ אַנדערש] געזונטערהייט, [און] ער האָט מסתמא אויך געהאַט חזקת פְּשֻׁרוֹת [וסמכו עליו בדניי איסור והיתר], ער קאָן באַשטיינ²⁰. [און] ער האָט מיט אים באַשטאַנענ²¹ צו לערנען אויך, אַלדינגס האָט ער געטון.

נאָר דאָ אין בית המדרש, אַז מ'דאָרף אַראָפּברענגען אַ תורה פאָרן כלל ישראל, [וואו] ס'מוז זיין אַ השראת השכינה, [און] אַן דעם קען נישט גיין, נו האָט ער מורא אַז טאָמער וועט זיין איינער וואָס ס'איז נישט 'תוכו כבוד', קען ער נאָך זאָגן אַ ליגנט, איז שוין אַין אַני והוא יכולין לדור²², איז ער מסלק די שכינה הקדושה, וועט מען נישט מכוון זיין אל האמת, [וממילא] האָט נישט געטויגט [שאיז כזה יכנס לבית המדרש].

איבערדעם האָט ער נישט אַריינגעלאָזט אַ תלמיד שאין תוכו כבוד, [כן חשבתי עתה] אַ פְּשוט'ער תירוק²³.

[הרבה]. אמר רב אשי ומאי קשיא, דלמא להא מילתא בר מזליה הוא. אלא אמר רב אשי תדע, דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא הלכה למשה מסיני כוונתיה. ודלמא כסומא בארובה, ולאז טעם יהיב [ולאו טעמא קאמר במילתיה] [בתמיה], וכיון דאמר טעמא אין זה כסומא שמכוון לירד בארובה במקרה בעלמא, אלא סברת הלב היא הבאה לו בנבואה וזכה להסכים להלכה למשה מסיני.

²⁰ פירוש: להסכים על זה [והיינו שרבן גמליאל הסכים לכל זה].

²¹ שרבן גמליאל היה מסכים ללמוד עמו תורה ביחיד, מחוץ לבית מדרשו. וכשיטת שאחר החכמים בזה, דרך לתלמיד שאינו הגון אסור ללמוד תורה, אבל למי שמעשיו סתומין מותר ללמוד. אלא שלענין הרבצת תורה בבית מדרשו של רבן גמליאל, שהיה שם עיקר יסוד התורה, בזה נחלקו ר"ג וחכמים כל שאין ידוע דתוכו כבוד.

²² מלשון הגמרא בסוטה (ה): לענין מדת הגאווה ולה"ר: כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם וכו'. איכא דמתני לה אמספרי לשון הרע וכו'.

²³ דלפי טעם הראשון נמצא דלשיטת רבן גמליאל אסור ללמוד תורה בשום מקום, למי שמעשיו סתומין ואין

נד

אלא שמ"מ חלקו עליו החכמים, משום חשש מניעת תורה מן הרבים שבישראל, וסמכו דבזכותא דרבים יעזור להם הקב"ה שאותם שאינם הגונים מעצמם לא יבוא לשם, או שבשעה שהם בביהמ"ד יסתלק מהם כח השקר שבקרבם איי די גמרא זאָגט דאָך אַז ניין, [דלפי המסקנא לא קיימא לן בהא כשיטת רבן גמליאל].

מוז זיין [פֿשט] אַזוי^מ, [ווייל] ס'איז דעך דאָך אַ רַבֿים [הנכללים בכלל זה, און] מ'קען נישט קומען צו מניעת התורה ברבים, [ולכן] האָט מען זיך פאַרלאָזט אויף סייעתא דשמיא, אַז דער בורא כל עולמים וועט העלפֿן [אז] אָדער דער וואָס ער איז [אינו הגון] וועט ער אַליין נישט קומען, אָדער מ'וועט מסלק זיין דעמאָלטס [מן השמים את כח השקר מקרב]^מ, בזכותא דרבים.

ס'איז [דאָך] געווען אַזאָ גרויסער רַבֿים געווען אין די בתי מדרשות וואָס זענען געווען בימים ההם, וואָס [דאָרט] זענען געווען די חכמי הש"ס, און די חכמי המשנה. [וממילא סמכו כי] זכותא דרבים וועט גובר זיין, אַז מ'זאָל זיך נישט אומקוקן [בשמים] אויף דעם, און זיי זאָלן קאָנען זוכה זיין ווייטער צו השראת השכינה.

נח

דאָס קאָן זיין, אפשר איז דאָס דער יסוד פון די פלוגתא.

נט

ישוב קושיא ג

יש הרבה דרגות באור השראת השכינה כמבואר באור החיים הק' פרשת ויגש. ואצל משה רבינו ודאי היתה בחינת השראת השכינה במדרגה עליונה מאוד, יותר מבימי רבן גמליאל, כי היתה השכינה מדברת מתוך גרונו

היצט קען זיין אַזוי.

[ביי] משה רבינו איז דאָך [געווען נאָך] אַ העכערע השראת השכינה^מ.

ס

ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט [אין] פרשת ויגש^י, [אז] אין השראת השכינה איז פאַרהאַנדן דַרְגוֹת, און דַרְגוֹת, און דַרְגוֹת [רבות לאין שיעור].

תוכו כבור. אבל לפי טעם זה השני נמצא דרך בבית מדרשן של חכמי הדור, שהוא מקום הרבצת תורה לכל ישראל, שם החמיר שלא יכנס מי שאין תוכו כבור.

^מ ויעיין עוד קצת טעם לזה להלן בסוף אות קמג.

^{מח} כן נראה לכאורה ככוונת רבינו לפי ההמשך דלהלן. אמנם בדברי יואל איתא באופן אחר וז"ל: או יתגלה קלונם ויסלקו אותם מבית המדרש.

^{מט} יותר מבימי רבן גמליאל.

^י באור החיים הק' (ויגש מו, ה): אֲנִי אֶרֶד עִמָּךְ מִצְרִימָה וגו'. מהכתוב משמע כי ירדה עמו שכינה, וקשה לדבריהם ז"ל (שמות רבה יב, ה) שאמרו כי מצרים להיותה מלאה גילולים לא היתה שכינה שם, ולזה היה משה צריך לצאת חוץ לעיר להתפלל, דכתיב (וארא ט, כט) קָצָאתִי אֶת הָעִיר. ◦ ואולי שכוונת דברי ה' היא על דרך אומרו (תהלים צא, טו) עִמּוֹ אֲנִי בְּצִרָה, שרמז לו כי כביכול יסבול עמו הצרה, והוא אומר אֲנִי אֶרֶד עִמָּךְ מִצְרִימָה, פירוש לשון מיצר וכו', ולעולם לא ירדה שכינה למצרים מקום המטונף. ◦ אלא שראיתי שאמרו ז"ל בכמה מקומות כי שכינה עמם במצרים, כאומרים (במדבר רבה ז, י) גלו למצרים שכינה עמם, וכן אמרו (תנחומא ויחי, א) וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמָּטָה, לשכינה שהיתה וגו', ואמרו עוד (בראשית רבה צד, ט) כי השכינה השלימה מנין שבעים נפש שירדו למצרים, כי בפרטן אינם אלא ס"ט. הרי כי שכינה ירדה למצרים. ◦ אכן אשכילך כי הדרגות אור השכינה רבים המה, הלא תמצא שעשרה שיושבים ועוסקים בתורה שנו רבותינו (אבות ג, ז) כי שכינה שרויה ביניהם, ואפילו שנים ואחד אמרו ז"ל (שם) כי מצויה שכינה. ומצינו (תנחומא סוף תצוה) שלא ירדה שכינה ביניהם של ישראל אלא אחר שעשו המשכן, ואחר כמה הכנות האמורים, ובירידתה ראו מעשה ה' וכבוד ה' מלא המשכן, מה שאין הרגש כן ולא כיצא בו בשעה שעוסקים בתורה אפילו אלף. אלא ודאי יש הדרגות אין מספר להם להשראת שכינה, בסוד כִּי גִבֹּהַ מֵעַל גְּבוֹהַ שְׁמֶר (קהל ה, ז), ויתרבה האור בהשראתו כפי בחינת הסובב השראת השכינה. וצא ולמד השראת השכינה בהר סיני, ולמטה ממנה השראתו בבית המקדש, ולמטה

אַמָּאָל איז פֿאַרהאַנדן אַז נאָר אַחַד יוֹשֵׁב [וועוסק בתורה שכינה שרויה עמו] (אבות ג, ז), און אַמָּאָל מוז זיין נאָר אַז כָּל בֵּי עֶשְׂרֵה שְׂכִינָתָא שְׂרִיא (סנהדרין לט.), און אַמָּאָל איז פֿאַרהאַנדן ס'איז נישט קיין השראת השכינה נאָר אין ירושלים, [און] אין בית המקדש. פֿאַרוואָס, ווייל אויף אַ העכערע בחינה [פון קדושה, איז דאָ אַ העכער בחינה פון השראת השכינה, עד אין שיעור].

סא

ועל כן לצד מדרגת השראת השכינה שהיתה אצל משה רבינו, אפשר שגם החכמים מודים לרבן גמליאל, שכל מי שאין תוכו כברו לא היה רשאי ליכנס לבית מדרשו של משה כשהשמוע לישאל פרישות התורה מפי הגבורה. וע"פ לדעת רבן גמליאל עצמו ודאי הוא כן

די וואָס זיי האָבן געוואָלט הערן [תורה] פון משה רבינו מפי הגבורה, [וואָס] ס'איז שְׂכִינָה מדברת מתוך גרונו געווען, דעס איז געווען גאָר הויך [די מדרגה של השראת השכינה, וממילא] דאָרט קען זיין איז "הכל מודים" [לסברת רבן גמליאל] אַז אַ תלמיד שאין תוכו כברו [לא היה רשאי ליכנס].

נאָר לויט רבן גמליאל'ן [עצמו] איז דאָך זיכער אַזוי, רבן גמליאל האָט דאָך אַזוי געלערנט 'אייביג' [אף בדורן], ממילא איז דאָך [לדעת רבן גמליאל] אַודאי אַזוי געווען ביי משה רבינו'ן אויך, אַז תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש.

נאָר אפילו די וואָס זענען חולקים אויף רבן גמליאל'ן [זהו רק] סָתם אויף שפּעטער, אָבער אַזא השראת השכינה וואָס ס'איז געווען ביי משה רבינו'ן, קאָן זיין זענען זיי אויך מודה אַז ס'האָט נישט געדאַרפט אַריינקומען אַ תלמיד שאין תוכו כברו.

סב

ולכן באמירת שאר הפרשיות, אף שנאמרה לכל ישראל, אבל רק לאותן שהיו תוכם כברים, אבל מי שאין תוכו כברו לא היה נכנס לשם. משא"כ בפרשת קדושים, רצה הקב"ה שתיאמר פרשה זו "בהקהל", והינו אף למי שאין תוכו כברו

איבערדעס איז רעכט, [דלא יוקשה מאי שנא הכא בבשאר כל המצות].

[דבשאר כל המצות] מ'האָט טאַקע געזאָגט פֿאַרן [גאַנצן] כּלל ישראל, אָבער 'נישט' פֿאַר אַ תלמיד שאין תוכו כברו, אַזוי ווי די משנה זאָגט^{נא}, [ועל כל פנים] לויט רבן גמליאל'ן איז דאָך זיכער אַזוי, ס'איז טאַקע פֿאַרן גאַנצן [כלל] אָבער נישט 'דעס'.

[אמנם בפרשת קדושים] דאָ איז דאָך אָבער געווען רוב גופי התורה תלויין בה, האָט מען געוואָלט 'דאָך' איין מאָל מ'זאָל הערן [יעדער ממש, ווייל] מ'קאָן מקרב זיין אַסאַך נפשות דערמיט. [ולכן באותה שעה] האָט ער געהאָט אַ כח [מן השמים], משה רבינו, [אז]

ממנה השראת השכינה על הנביא, ובית הכנסת ובית המדרש, ובין עשרה שעוסקים בתורה, ולמטה בהדרגות המנין. ○ ובזה נתישבו דבריהם ז"ל כי לא ירדה שכינה [למצרים] שהיא בחינת אור הגבוה ביותר שהוא המנבא, ולזה אמר משה כצאתי את העיר, אבל בחינת אור המצוי אצל לומדי תורה וכיוצא, ירד עם יעקב אבינו, ושם היה עד יום צאת ישראל ממצרים. והגם שבאורו יתברך לא יוצדק לעשות הפרש, זה אמת, כי באלקותו יתברך הוא אור שוה, אבל באור המבהיק ממנו הוא שיתייחס אליו בחינות ההדרגות, וזה גם כן ימצא בבחינות הנשמות שהם אור מאור כסא כבודו יתברך, יש ביניהם הפרשות מופלאות, והבן. ○ ובזה מצאנו גם כן נחת רוח במה שאמר הכתוב וְאֶנְכִי אֶעֱלֶךָ, שכפל לומר פעם ב' וְאֶנְכִי, ולא הספיק במה שכתב בתחילה אֶנְכִי אֶרְדּוּ וגו', שנתיכוון לומר על הבחינה העליונה אעלך וגו', והוא סוד אומרו (יתרו כ. ב) אֶנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ, והיא בחינת שכינה העליונה, שנת היובל שנת המ"ט, והוא סוד מ"ט פעמים שנזכרה יציאת מצרים בתורה.

^{נא} לכאורה הכוונה להבירייתא שבגמרא ברכות, בענין שיטת רבן גמליאל בזה.

דער דיבור האָט גוזר געווען אַז די אַלע וואָס זיי קומען אַריין [באותה שעה לבית המדרש, פסקה זוהמתן מהם וסר מהם כח השקר] (כההמשך דלהלן).

סג

ישוב קושיא ד

ולוה ציוה הקב"ה למשה להקדים בתחלת פרשה זו לומר להם קדושים "תהיו", על דרך ברכה, והיינו שיוסר מהם כח השקר בעת כניסתם לבית המדרש, ויפסק זוהמתן בדרך גם מן השמים, וכעין מה שהיה במעמד הנבחר כשנתקרבו להר סיני

איבערדעם שטייט נישט [קדושים] 'היו', נאָר קדושים "תהיו", [דהכוונה כי] ער האָט געגעבן אַ ברכה.

[וזהו ביאור המשך הפסוק, שאמר] דָּבַר אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ווייל ער האָט געוואָלט זאָגן די פרשה פֿאַר 'יעדן', [לכן] האָט ער געזאָגט [נאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם] קדושים 'תהיו'.

סד

[ווייל] ווער ס'איז אַריינגעקומען דעמאָלטס אַהין, איז געווען פֿסקה זוהמתן, אַזוי ווי ביי מַתָּן תּוֹרָה, ביים הר סיני.²²

סה

אַזוי ווי ס'שטייט²³ [בביאור מאמר ההגדה] (ד"ה כמה מעלות טובות) אֵילוּ קָרְבָּנוּ לְהָר סיני וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה דִּינוּ. [וקשה דמה תועלת היה בקריבה לפני הר סיני, באם לא היה ניתן לנו התורה. אבל הביאור הוא, ווייל] ווען מ'איז געקומען צום הר סיני איז געווען פֿסקה זוהמתן, האָט מען פֿאַרגעסן פֿונעם שָׁקָר, מ'איז נִתְקַדֵּשׁ געוואָרן מיט אַ קדוּשָׁה.

סו

[וכמו כן באמירת פרשת קדושים] האָט ער דאָרט מִשְׁפִּיעַ געווען אַ כַּח הַקְדוּשָׁה אויף יעדן, ווער ס'איז אַריינגעקומען. איבערדעם שטייט [בלשון] תְּהִיוּ, ווי אַ ברכה.

סז

ישוב ראיתי שכן כתב גם באגרא דכלה, שאומרו מתפרש בלשון כן ברכה

[ולאחר שהתבוננתי לפרש כן] נאָכדעם האָב איך געטראָפֿן [אז] דער אגרא דכלה זאָגט²⁴ [כעין זה]. ער זאָגט נישט דעס גאַנצע, ער זאָגט נאָר סתם [אַז דער לשון] קדושים תְּהִיוּ זעט אויס ס'איז געווען אַ ברכה, ער האָט זיי געבענטשט זיי זאָלן זיין קדושים. ממילא איז דאָס דער פֿשט.

²² וכמבואר במדרש, שפרשה זו חזרו ונשנו כל העשרת הדברות (וכדלהלן בריש אות סט).

²³ בקדושת לוי (קדושה ראשונה לפורים, ודרושי אבות), עיי"ש באורך.

ועיין כזה בפירוש אפיקומן להרשב"ץ על הגדה של פסח וז"ל: והיה די לנו בזה, וכפלה לנו שקרבנו לפני הר סיני, מחנה ישראל עם מחנה המלאכים, ופסקה ממנו הזוהמה שהטיל הנחש בחוה וכו', וישראל שעמדו על הר סיני אחר שהתקדשו שם ונגלה עליהם הקב"ה, פסקה זוהמתן, שנתלבשו בושת פנים ויראת חטא כמו שכתוב (יתרו כ, כ) כִּי לְבַעֲבוֹר נְסוּת אָחֲכֶם בָּא הָאֱלֹקִים וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יְרֵאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תַחֲטְאוּ, מכאן אמרו על עז פנים לא עמדו אבותיו על הר סיני (נדרים כ.).

[ועיין עוד באלשיך הק' (יתרו יט א) ובבאר מים חיים (שם) ובתפארת שלמה (לפורים, ד"ה ליהודים)].

²⁴ באגרא דכלה (בפרשתן): דָּבַר וגו' נאָמַרְתָּ. נראה לי גם כן לפרש קדושים תְּהִיוּ, הוא גם כן ברכה מאת השי"ת לנוכח לישראל, וצוה למשה אָמור להם בפֿיךְ קדושים תְּהִיוּ, יְהִי רְצוֹן שְׁתִּהְיֶה קדושים. ולהיות אתה הגוזר, לא יתבטל הדבר, והיו קדושים לעולם.

סח

המשך ישוב קושיא ג

איבערדעם, אָבער לאַ פֿאַל יום מִתְרַחֵשׁ נִסָּא [לסמוך על זה. ולכן] אַן אַנדערס מאָל [באמירת שאר הפרשיות] הָאָט ער זיך טאַקע אַזוי נוהג געווען [כסברת רבן גמליאל און] כל תלמיד שאין תוכו כּברו אַל יכנס לבית המדרש. דאָס איז געווען דער חילוק [בין פרשת קדושים לשאר הפרשיות].

סט

און דעמאָלטס אָבער [ביי] די פרשה, די איינע פרשה וואָס די גאַנצע עשרת הדברות זענען תלויין בה, אַזוי ווי ביים מעמד הנבחר, הָאָט מען געוואָלט האָבן [יעדער זאָל דאָרט זיין], איז דער רצון [הַעֲלִינָן] געווען אַז ס'זאָל 'דאָך' יעדער הערן, [ווייל] ס'וועט זיך אָנקלעבן אין יעדן, על כל פנים ס'איז 'געבליבן' אין יעדן [עפעס פון דעם כח הקדושה שהיתה שם]. אפילו ער איז געווען אַין תוכו כּברו, איז אים געבליבן עפעס, [על דרך שאמר]¹² הַמֵּאֹר שֶׁבָּה מִחֲזִירוֹ לְמוֹטָב, [און] ס'הָאָט אים מסייע געווען צו אידישקייט¹³.

אַסאָך איבערהויפט זענען נתקרב געוואָרן דערדורך [להשאר תמיד בכח האמת והקדושה, ולא רק לפי שעה]¹⁴.

[ולכן] הָאָט מען געטון אַן 'אויסנאָם' זאָך, אַ נִס מִן הַשָּׁמַיִם איז געוועזן, אַז ווער ס'איז אַריינגעקומען איז נתקדש געוואָרן מיט אַ קְדוּשָׁה אֲמִתִּית, מ'איז נתקרב געוואָרן, מ'איז נאָר געוואָרן בלויז אֲמִת, מ'הָאָט פאַרגעסן [פונעם שקר], מ'הָאָט זיך אַוועקגעטרעטן פונעם שְׁקָר אינגאַנצן, אַזוי אַרום אַז ס'זאָל קאָנען זיין הַשְׂרָאָת הַשְּׂכִינָה לכל הדיעות.

ע

ואתי שפיר מה שנאמר כאן דְּבַר אֵל "כָּל" עֲדַת יִשְׂרָאֵל, כי רק בבאן נכנסו כולם ממש, משא"כ בשאר הפרשיות

איבערדעם דאָס קאָן זיין איז דער פֿשט.

די פרשה איז געווען אַל "כָּל" עֲדַת יִשְׂרָאֵל, אַז יעדער איד הָאָט געקאָנט אַריינקומען דעמאָלטס.

דאָס איז געווען דער חילוק [בין פרשה זו לשאר פרשיות].

מ'הָאָט טאַקע געזאָגט פאַרן כלל ישראל [דעם] סדר משנה [גם בשאר פרשיות התורה], אָבער פונדעסטוועגן אָבער ס'איז דאָך דאָ [אזעלכע] דרגות - זעט מען - וואָס רבן

¹² באיכה רבה (פתיחתא, פסקא ב): כתיב (ירמיה טו, יא) וְאֵתִי עֲזָבוּ וְאֵת תּוֹרָתִי לֹא שָׁמְרוּ, הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב. רב הונא אמר, לְמוֹד תורה אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

¹³ ועיין כעין זה בלשון רבינו ביואל משה (שם, מ) באמצא ביאור שיטת החולקין על ר"ג, וז"ל: מבורא בזה הטעם שצריך ללמד עם כל אדם, בשביל שבמי שמעשיו סתומים אי אפשר לידע מה יהיה בו [ואפשר שהוא מיועד להיות מגדולי ישראל, עיי"ש בפנים לעיל מיניה]. ○ ובאמת שאף במי שאינו הגון, יוכל להיות לפעמים שעל ידי לימוד התורה המאור שבו מחזירו למוטב, כעין שאמרו מתוך שלא לשמה בא לשמה. אלא שאם רואין בו שאינו הגון, לא נוכל לסמוך על זה, אבל כשיש לו חזקת כשרות אלא שאין יודעין אם תוכו כּברו, סברי שאין לחוש.

¹⁴ או י"ל הכוונה, דהרבה אנשים אף מאותן שהם בגדר "אינו הגון" היה מהם שנתקברו ע"י לימוד התורה, וכעין דברי רבינו ביואל משה המובא בהערה שלפני זה. אבל יותר נראה כמו שכתבנו בפנים, לפי הסגנון וההמשך.

גמליאל האָט נישט געוואָלט אַריינלאָזן. פון דעם איז דאָך קיין שמועס נישט.
אַבער 'דעמאָלטס' איז געווען דָּבָר אַל "כָּל" עֲדַת יִשְׂרָאֵל,

עא

ישוב קושיא א

ואתני שפיר גם כפל הלשון דבר ואמרת, לשון דבר קאי על כל האזהרות שידבר
אלהם בפרשה זו, ולשון ואמרת אלהם קאי על אמירת הברכה קדושים תהיו

איבערדעם [שטייט עקסטער] ואמרת [אלהם].

[דלאחר שהתחיל] דָּבָר אַל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל, זאָגט ער [אז] קודם [זאל זיין] ואמרת אלהם
[קדשים תהיו], איידער דו וועסט זאָגן די אַלע פרשיות [ואזהרות שבפרשתן], 'זאָלסטו
קודם זאָגן' אַ הייליגן דיבור "קדשים תהיו", זיי זאלן אַלע זיין קדושים, ס'זאל זיך
אָפטון פון יעדן דער שָׁקֶר.

עב

איבערדעם איז דאָס צוויי אַמירות, [ווייל] דאָס איז צוויי זאָכן.

איידער ער זאָגט ווייטער [רוב גופי התורה שבפרשה זו, שעל זה הקדים לומר דבר אל כל
עדת בני ישראל], ווייטער האָט ער געוואָלט זאָגן די דיבורים וואָס ער האָט געזאָגט
[לאורך הפרשה, וואו] ער האָט אויסגעזעכנט די עשרת הדברות וואָס ער רעכנט אויס אין
דער גאַנצער פרשה, ווי דער מדרש רעכנט אויס. [קודם לכל זה יהיה "ואמרת אלהם קדשים
תהיו", שתברך אותם להיות קדושים ואמיתיים, ושיסור מהם כח השקר].

עג

ישוב קושיא ב

ומיושב גם שינוי הלשון, דאצל האזהרות שבפרשה מתאים
לשון דיבור קשה, ואצל הברכה מתאים לשון אמירה רכה

איבערדעם איז דאָס אמירה רכה, [ווייל] ס'איז אַ ברכה.

פריער איז דָּבָר [שהוא לשון קשה ואזהרה, ווייל] ער האָט אָנגעזאָגט הלכות, אָנגעזאָגט
ציוויים, אזהרות, דעס איז בלשון דיבור [שהוא] לשון קשה, ער האָט דאָ געזאָגט 'דָּבָר'
אַל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל.

אַבער אַז מ'טוט אַזוינס, אַז מ'זאָגט [אז] יעדער איד זאל אַריינקומען, ביי משה
רבינו'ן, ביי אַזאַ גרויסער [מדריגה של השראת השכינה], דעמאָלטס מוז זיין ואמרת אלהם,
זאָלסטו זיי קודם זאָגן קדשים תהיו.

עד

ישוב קושיא ח

ומסיים בנתינת על אמירת ברכה זו, באומרו כי קדוש אני ה' אלקיכם, ועל כן איני יכול להשרות
שכינתי במקום שיש שם אנשי שקר, ולכן תברך אותם להסיר מהם כח השקר באותה שעה

פארוואָס, זאָגט ער ווייל כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, ווייל 'איך' קען נישט קומען
דאָרטן וואו ס'איז דאָ שָׁקֶר חלילה, אַהיך קאָן איך נישט קומען. איבערדעם מוז מען
געבן די ברכה פון קדשים תהיו, ס'זאל קאָנען זיין השראת השכינה.

איבערדעם דאָס איז דער נתינת טעם, [ווייל דער ערשטער פסוק] דאָס איז אַן הקדמה
אויף די אַלע מימרות [שבהמשך הפרשה].

עה

ואף שבאומרו קדושים תהיו, בזה עצמו מונח אזהרה לקדש עצמו במותר לו. מ"מ מונח בזה גם אמירת ברכה לבני ישראל, כי דברי תורה הם כפטיש יפוצץ סלע, ויש הרבה דרכים ואופנים כפסוק אחד

אינאיינוועגס איז טאַקע געדרינגען - דאָס איז אויך אַמַת - די הלכות וואָס מ'דרינגט זיך אויף פון דאָנעט (גם מפסוק ראשון, וכמו שהאריך ברמב"ן דכאן נצטוו על אזהרת) קדש עצמן במותר לך, ס'איז ביידע [אַמַת].

עו

די גאַנצע תורה הקדושה איז דאָך געשטעלט [אַזוי אַז ס'איז סיי] אַן אַזְהָרָה, און [סיי] אַ בְּרָכָה און אַ שֹׁכֵר.

אַלדינגס ליגט דאָך אין די הייליגע תורה, אין יעדן דיבור, מקרא נדרש לכמה פנים^{נב}, אַלדינגס ליגט דאָך אין דערינען, פֿשט, רָמַז, דְּרוּש, סוד.

עקסטערדעס [איז] עקסטער [דאָ] די מ"ט פנים [טמא, ומ"ט פנים טהור]^{נט}.

אַלדינגס ליגט דאָך דערינען.

ס'האָט קיין שיעור און קיין עֶרֶךְ נישט, וואָס ס'ליגט אַלץ אין יעדן דיבור, אין יעדן אות פון די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה.

עז

אַזוי אַרום איז דאָס אַלעס אַמַת, [הן עצם הענין] וואָס ער זאָגט דאָ אָט, און [הן] וואָס איז קודם דער ואַמְרַת אֱלֹהִים, מיט דעם איז דאָס מיושב.

עח

הקדמה ליישוב קושיא ו-ז-ח

נאָר מ'זאָל צוקומען ווייטער, צו [מיישב זיין] די מדרשים וואָס איך האָב דאָ אָנגעהויבן [בקושיא ו-ח].

איך וועל קודם צוריקגיין צו [מיישב זיין] די פרשה פון ערלה וואָס מ'האָב מיר דאָ געשמועסט, [לבאר] וואָס איז דאָס ענין. 'אַביסעלע אַדורכגיין' דאָס ענין פון די פרשה וואָס שטייט אין די וואָכעדיגע סדרה פרשת השבוע, די פרשה פון ערלה.

(המשך וסיום הענין. להלן באות קו)

עט

יישוב הקושיות בפרשת עֶרְלָה

הקדמה ליישוב קושיא יא

קודם, כ'האָב גערעכנט [לבאר] דעם וואָס ס'שטייט דאָ וּבִשְׁנֵה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ

^{נב} כמבואר בגמרא סנהדרין (לד): דאמר קרא (תהלים סב, יב) אחת דְּבַר אֱלֹקִים שְׁתֵּים זֹו שְׁמַעְתִּי כִּי עַז לֹאֲלֻקִּים, מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות. דבי רבי ישמעאל תנא, וכפטיש יפוצץ סלע (ירמי' כג, כט), מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות, אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים.

^{נט} בויקרא רבה (כו, ב) ובמדבר רבה (יט, ב): תינוקות בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעין לדרוש את התורה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, והוה דוד מצלי עליהון, הדא הוא שדוד אומר (תהלים יב, ח) אַתָּה ה' תִּשְׁמָרָם, אַתָּה ה' נֹטֵר אֹרֵייתֵיהֶן בִּלְבָהֶן וכו'.

ובשיר השירים רבה (ב, טו): ומהו הִבְיָאֵנִי אֶל בֵּית הַיֵּין (שיר השירים ב, ד) וכו', אמרה כנסת ישראל הביאני הקב"ה למרתף גדול של יין זה סיני, ונתן לי משם התורה שנדרשת מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, מנין יוֹדְגָלוֹ, ומאהבה גדולה קבלתיה, שנאמר (שם) "וְדָגְלוֹ" עָלֵי אֶהְבֶּה. - [וע"ע בגמרא עירובין (יג:), ועוד בכ"מ].

את פָּרִיז, פֶּאָרוואָס שטייט דער לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, פֶּאָרוואָס שטייט [עס] דאָ ביי שְׁנֵה הַחֲמִישִׁית.

פ

הרמב"ם כתב בפירוש המשניות, דרך במצות שבין אדם לחבירו אמרו שאוכל פירותיהן גם בעולם הזה, כיון שהם המצות שעושים בהם חסד גם בעולם הזה, משא"כ במצות שבין אדם למקום, שכל שזכרם הוא בעולם הבא (דהנה) לעולם זאָגט דאָך דער רמב"ם, דער רמב"ם זאָגט אין די משנה אין פאה (א, א), אֱלוֹ דְּבָרִים שְׁאֵין לָהֶם שְׂעוֹר, - די משנה וואָס מ'זאָגט יעדן טאָג, נאָך בְּרֶכֶת הַתּוֹרָה, - הַפָּאָה וְהַבְּנוּרִים וכו', וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כּוֹלָם. [דאָרט] אין פִּירוּשׁ הַמִּשְׁנׁוֹת לַהֲרַמְב"ם, גיט ער צו פֶּאָרשטיין, [ענין המבואר במשנה דדייקא במצות האלו אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא].

גיט ער צו פֶּאָרשטיין, דעס וואָס מ'טוט מְצוֹת פֶּאָר כְּכִיכּוֹל, בין אדם למקום, איז נישטאָ [קין פירות בעולם הזה, ווייל ביי דעם] איז שְׂכָר מְצוּהָ בְּהָאֵי עֲלָמָא לִיכָא [חולין קמב], גיט מען נאָר אויף יענעם עולם, דעס איז בעולם הבא.

נאָר רעכנט ער אויס [במשנה], הַפָּאָה וְהַבְּנוּרִים, און גְּמִילוּת חֲסִידִים רעכנט ער אויס, דעס וואָס מ'טוט בין אדם לחבירו, מ'טוט אַ טוֹבָה פֶּאָר מַעֲנִשְׁשׁוֹן, [און] ס'איז דער רָצוֹן הַבוֹרָא.

פֶּאָר 'דעם', זאָגט ער [איז] אַזוֹי: [כי לצד] דעס וואָס מ'האָט דאָ געטון דעם רָצוֹן הַבוֹרָא [דערמיט], פֶּאָרדעם גיט מען שְׂכָר 'בעולם הבא'. מ'האָט דאָך אָבער געטון [אויך] אַ טוֹבָה פֶּאָר מַעֲנִשְׁשׁוֹן, [איז] פֶּאָרדעם גיט מען [אויך] שְׂכָר בעולם הזה, אַז די מְצוּהָ איז געווען [באופן וואָס] ס'האָט זיך דערקענט [גם בעולם הזה, פֶּאָרשידענע] מְצוֹת איז דאָ וואָס מ'טוט [חסד בעולם הזה, און] אַז מ'טוט 'בעולם הזה' אַ טוֹבָה פֶּאָר מַעֲנִשְׁשׁוֹן, פֶּאָרדעם גיט מען שְׂכָר 'בעולם הזה'. אַזוֹי זאָגט דער רמב"ם.

פא

ישוב קושיא יא

והנה מצות עֲרֵלָה הוא מצוה שבין אדם למקום, הן לטעם הרמב"ם להרחיק ממעשה המכשפים, והן לטעם הרמב"ם ורבינו בחיי, דהוא לכבד את ה' מראשית כל תבואתו. ועל כן לא שייך בזה שְׂכָר עוֹלָם הוּא

הַיִּצִּט אִיז אַזוֹי, ביי די מְצוֹת עֲרֵלָה, עסט מען נישט, האָט מען קיינעם נישט קיין טוֹבָה געטון, ס'איז [דאָך] אסור בהנאה.

פִּירוּשׁ הַמִּשְׁנׁוֹת לַהֲרַמְב"ם (פאה א, א): וְעֵינֵינוּ מֵה שֶׁאִמְרָא אוֹכֵל פִּירוּתֵיהֶן וְהָקֵין קִימַת לוֹ, מֵה שֶׁאִמְרָא לך, כִּי הַמִּצְוֹת כּוֹלֵן נַחֲלִיקִין בַּתְּחִלָּה עַל שְׁנֵי חֲלָקִים, הַחֶלֶק הָאֶחָד בַּמִּצְוֹת הַמִּיּוּחָדוֹת לָאָדָם בְּנִפְשׁוֹ, בְּמֵה שֶׁיֵּשׁ בֵּינוּ וּבֵין הַקְּב"ה, כְּגוֹן צִיצִית וְתַפְלִין וּשְׁבֵט וְעֶכְזִים, וְהַחֶלֶק הַשֵּׁנִי בַּמִּצְוֹת הַתְּלוּיֹת בַּתּוֹעֲלַת בְּנֵי אָדָם קִצְתָם עִם קִצְתָם, כְּגוֹן אֶזְרָהָה עַל הַגְּנִיבָה וְהָאֶנְאָה וְהָאִיבָה וְהַנְּטִירָה, וְכָגוֹן הַצּוּרִי בְּאַהֲבַת אִישׁ אֶת חֲבִירוֹ, וְשֶׁלֹא יִסִּית אָדָם לְהוֹיֵק לַחֲבִירוֹ, וְאֵל יַעֲמֹד עַל דָּם רֵעֵהוּ, וְכַבּוֹד אֲבוֹת וְהַחֲמִים שֶׁהֵם אֲבוֹת. וְהַכֹּלל כְּשִׁיעֶשֶׂה הָאָדָם הַמִּצְוֹת הַמִּיּוּחָדוֹת לְנִפְשׁוֹ, מֵה שֶׁיֵּשׁ בֵּינוּ וּבֵין בּוֹרָאוֹ, תַּחֲשַׁב לוֹ לְצַדִּיקָה וּיְגַמְלֵהוּ הַקְּב"ה עֲלֵיהָ לְעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁנִּבְאָר בַּפֶּרֶק חֶלֶק (סנהדרין י, א), וְכִשְׁעִישֶׂה הָאָדָם הַמִּצְוֹת הַתְּלוּיֹת בַּתּוֹעֲלַת בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה, כְּמוֹ כֵּן תַּחֲשַׁב לוֹ לְצַדִּיקָה לְעוֹלָם הַבָּא, לְפִי שֶׁעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, וְיִמְצָא טוֹבָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, בְּעַבְדוֹ שֶׁנֶּהֱגָה מִנְהַג הַטוֹב בֵּין בְּנֵי אָדָם. כִּי כְּשִׁינֶהֱגָה מִנְהַג הַזֶּה וְיִנְהַגוּ אַחֲרָיו כְּמִנְהַגוֹ, יִקְבַּל כְּמוֹ כֵּן שְׂכָר מִהָעֵינִין הַזֵּה. וְכָל הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבִירוֹ נִכְנָסוֹת בְּגִמְלוֹת חֲסִידִים, וְשִׁים לְבָב עֲלֵיהֶם כִּי כֵן תִּמְצָא, שֶׁהֵרִי הָלַל הֶזְקִין כְּשֶׁאִמְרָא לוֹ הַנִּכְרִי (שבת לא). לְמַדְנִי תּוֹרָה עַל רַגֶּל אֶחָד, אִמְרָא לוֹ דַּעֲלֵךְ בִּישׁ לַחֲבִירְךָ לֹא תַעֲבִיד. וְכִשְׁתַּחֲקוֹר עַל הָעֵינִין הַזֵּה תִּמְצָא תִּלְמוּד תּוֹרָה שְׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל, כִּי בַּתְּלִמּוּד תּוֹרָה יִזְכֶּה הָאָדָם לְכָל זֶה, כְּמוֹ שֶׁבִּיאָרְנוּ בַּתְּחִלַּת דְּבָרֵינוּ, שֶׁהַתְּלִמּוּד מְבִיא לִידֵי מַעֲשֵׂה.

לשון קדושים תשכ"ז (חלק א) קדשו כה אן עבודה לשמים איז עס. מ'האָט זיך געפלאָגט, מ'האָט געפלאַנצט אַ בוים, און מ'האָט נישט געגעסן. [אבל אין בזה מצוה שבין אדם לחבירו].

פב

מילא דער טעם פון עֲרֵלָה, דער רמב"ם זאָגט ס'איז וועגן [הרחקת] כישוף, ווייל זיי האָבן געטון [תחבולות למחר צמיחת הפירות]. אין מורה נבוכים.^א

און דער רמב"ם^ב און דער רבינו בחיי^ג זאָגן פשוט, [כדי] מ'זאל ווייזן אַז ס'גיהער אַלעס דעם באַשעפערס, [ולכן אפילו] מ'האָט געבויעט^ד און געטון, זאל מען זיך מוֹנֵע זיין און נישט עסן, ווייל הקדוש ברוך הוא האָט נישט געהייסן.

^א בספר המורה (ח"ג, פ"ז): וכן עשו עובדי עבודה זרה בעניני הממון, ושמנו לחוק שיהיה אילן אחד לנעבד והוא האשרה, תלקח תבואתה, יקריבו קצתה, ויאכלו שאריתה בבית עבודה זרה וכו'. וכן שמו לחוק שראשית פרי כל אילן שפריו נאכל, יעשה בו כן, רצוני לומר שיקריבו קצתו ויאכלו קצתו בבית עבודה זרה. ופרסמו גם כן שאיזה אילן שלא יעשה כן בראשית פרי, ייבש האילן ההוא, או ישל פרי, או תמטע תבואתו, או תארע לו מכה, כמו שפרסמו שכל ולד שלא יעבירו אותו באש ימות. ולפחד בני אדם על ממונם מהרו גם כן לזה. ועמדה התורה כנגד זה הדעת, ואמר יתברך בשרפת כל מה שיוציא האילן העושה פרי לשלושת השנים, כי קצתם יתנו פרי אחר שנה, וקצתם יתנו תחילת תבואתם אחר שנתים, וקצתם אחר שלש, וזהו הרוב למי שיטע כדרך שבני אדם נוטעים באחד מן השלושה דרכים המפורסמים, והם נטיעה והברכה והרכבה, ולא תבטי למי שיוזע גרעין או עצם, שהתורה לא תתלה החוקים אלא בדרכים שהם על הרוב, ורוב מה שתאחר הנטיעה תחילת תבואתה בארץ ישראל הוא לשלש שנים. ויעד לנו ית' אשר באבד זאת התבואה הראשונה והשחתתה תרבה תבואת האילן, אמר להוסיף לכם תבואתו. וצוה באכילת נטע רבעי לפני ה', תחת שהיו אוכלים ערלה בבית עבודה זרה, כמו שבארנו. וזממה שזכרוהו גם כן עובדי עבודה זרה הקדמונים בעבודה הנבטיה, שהם היו מעפשים דברים שזכרום וישמרו בהם בוא השמש במעלה ידועה ומעשי כישוף רבים, וחשבו שהדבר ההוא יהיה מזומן ביד כל אחד, וכשיטע אדם אילן עושה פרי יורה סביבו או במקומו מן הדבר ההוא המעופש, וימהר להצמיח האילן ולתת פרי ממהר יותר מן הנהוג. וזכרו שזה ענין נפלא מאד ונוהג מנהג הטליסמאות, ושהוא ענין יותר נפלא מכל מיני הכישוף כולם, במהר יציאת פרי כל עץ עושה פרי. וכבר בארתי לך והודיעתיך בריחת התורה ממעשי הכישוף כולם, ולזה אסרה התורה כל פרי שיתן האילן בשלש שנים מיום נטיעתו, ואין צריך אם כן למהר נתינת פֶּרֶם לפי מה שהיו חושבים. ואחר שלש שנים יוציא רוב האילנות הנתינים פרי [את] פֶּרֶם בארץ ישראל לפי מנהג טבעם, ולא יצטרך למעשה הכישוף ההוא המפורסם אצלם. והבן אלו הנפלאות גם כן.

^ב ברמב"ן (יט, כג): וטעם המצוה הזאת, לכבד את ה' מראשית כל תבואתו מפרי העץ ותבואת הכרם, ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולים לה'. והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד, לפי שהוא מועט, ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים, ורובו לא יוציא פירות כלל עד השנה הרביעית, ולכן נמתין לכולן ולא נטעום מהם עד שנביא מן הנטע שנטענו כל פרי הראשון הטוב קודש לפני ה', ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה', והמצוה הזאת דומה למצות הבכורים. וזאת הדבר עוד, כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף, ואינו טוב לאכלה, כִּגְד שאין לו קִשְׁקֶשֶׁת (שמיני יא, ט) והנאכלים הנאסרים בתורה, הם פֶּרֶם גם כן בזה טעם במורה הנבוכים, כִּטְעָמו בורב המצות, כי היו לחרטומים ולמכשפים בזמן ההוא מיני כשוף יעשו אותם בעת נטיעת האילנות ויחשבו כי בהם ימהר האילן להוציא פרי קודם זמנו הידוע במנהגו של עולם, ובכבואו יקריבו את הפרי לפני העבודה זרה שעשו בשמה הכשוף ההוא, ולכן צוהו התורה באסור הפרי הבא קודם שלש שנים, שלא יבאו לעשות המעשים הרעים ההם, כי רובי האילנות יביאו פירות בשנה הרביעית. ושנאכלהו לפני ה', היפך אכלם אותו לפני עבודה זרה.

^ג ברבינו בחיי (סו): ועל דרך הפשט טעם המצוה לתת כבוד להקב"ה מהפרי הראשון הגמור הטוב שבארצנו, ושל לא נאכל ממנו עד אשר נביא שנה אחת כל פרי הלולים. וידוע כי האילן בתוך שלש שנים פרי מועט ואין בו טעם או ריח, ולכן אינו ראוי שנקריב אותו לפני ה', ורוב האילנות אינן מוציאות פירות עד השנה הרביעית, לפי שכוחו אינו נגמר בתוך שלש עד שתכנס השנה הרביעית, וכן בטבע התולדות במין אדם עצמו וכו'. ועל כן באה המצוה הזאת שלא נטעום מהנטיעה שננטענו עד הביאנו כל פרי הראשון הנגמר הראוי והמבוקש קודש הלולים לה', לאכלו שם ולהלל את שמו עליו. ומדרך הטבע עוד כי הפרי בתוך שלש שנים הוא מזיק מאד לגוף מפני שיש בו לחות מושפע מכח יניקת הארץ, ועדיין לא עבר עליו זמן כל כך שיתחמם בכח השמש ויתחמם בכח האויר, ועל כן הפרי כולו עפריי מימי תגבר עליו הליחה מאד ותניק האוכל, כענין הדג שאין לו קשקשת שהליחה גוברת עליו ביותר לרוב לחות המים שהוא שוכן בהם בתחתיותיהם ובמעמקיהם.

^ד פירוש: געפלאַנצט, אָנגעבויעט.

פג

על כל פנים [אָבער] אַז מ'עסט נישט ווייל הקדוש ברוך הוא האָט נישט געהייסן, האָט קיינער נישט קיין הנאה, ס'איז נאָר אַ מצוה בין אדם למקום, און פאַר דעם' קאָן מען נאָר האָבן שכר בעולם הבא, ס'קען נישט זיין לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ דַּעַרְפֹּאֹר, ווייל לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ איז דאָךְ בעולם הזה, [און] שכר מצוה 'בהאי עלמא' ליכא.

פד

וכן מצות נטע רבעי, הוא בעיקר בין אדם למקום, שילוך הפירות לירושלים ושם יהלל ויודה לה', כמבואר בראשונים

[וכן] בַּשָּׁנָה הַרְבִּיעִית איז אויכעט נאָר בין אדם למקום. מ'האָט עס געדאַרפט אַרױפּפירן קיין ירושלים, [און זיך] מטריח זיין, און לויבן דעם באַשעפער און געבן שבח, דאָס איז אַלעס בין אדם למקום.

פה

מה שאין כן בשנה החמישית כשאוכל ונהנה מהפירות, יכול להנות וליתן מזה לאחרים, ולקיים בהם מצות בין אדם לחבירו. ועל כן שפיר שייך בזה גם שכר השפעת עולם הזה

וואָס דען? בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית! ווען מ'מעג שוין עסן, קען מען שוין געבן פאַר מענטשן, קען מען שוין אַ טוֹכָה טון פאַר מענטשן, [צו] געבן דערפון, [צי מ'זאָל געבן] אַלעס, צי [מ'זאָל געבן נאָר] מתנות כהונה צי מתנות עניים וכדומה^{טו}, [וממילא] קען מען שוין מַחֲיָה זיין [נַפְשׁוֹת] 'בעולם הזה', פאַרדעם קאָן מען שוין האָבן שכר בעולם הזה.

פו

ולכן דייקא בשנה החמישית אמר הכתוב לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, שהוא שכר השפעת עולם הזה. אלא שמו"מ אמרו דהוא בשכר הצער שמרח ב' שנים של ערלה ונטע רבעי, כי לאחר שעבר כל הצער הזה ד' שנים, תוגדל חשיבותו ושכרו במה שנותן אחר כך לאחרים בשנה החמישית

איבערדעם לייגט מען אַראָפּ דעם לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, דאָס קאָן מען הערשט דערגרייכן בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית, דורך די מַצּוֹת וואָס מ'וועט טון בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית. [ומה שכתב רש"י דהוא עבור הארבע שנים שהעטער בו חנם, הכוונה הוא ווייל] דורך דעם וואָס מ'האָט געהאַלטן 'פריער' ערלה, איז דאָךְ דאָס גרעסער [די חשיבות במה שנותן לאחרים בשנה החמישית, ווייל דורכדעם] קומט דאָךְ אָן שווער [אָוועקצוגעבן], ווען מ'האָט שוין די פֶּרִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית, ווען מ'האָט זי שוין [נאָךְ די אַלע טַחֲחוֹת און דאָס וואָרטן אָזוי לאַנג] קומט דאָךְ אָן שווערער דערפון 'אָוועקצוגעבן', ווייל מ'האָט זיך געפלאָגט אַזויפיל יאָר און מ'האָט נישט געהאַט גאַרנישט, מ'האָט געמאַכט 'שפּעזן'^{טו}, איז דאָס גרעסער [די חשיבות פון אָוועקגעבן בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית, ווי דאָס געבן אין אַנדערע שפּעטערע יאָרן]. ממילא בצירוף מיט יענעם [שנות הערלה ונטע רבעי], קען זיין לְהוֹסִיף לָכֶם [תְּבוּאָתוֹ, בשכר הנתינה שבשנה החמישית].

^{טו} עיין בכלי יקר (סו): שלש שנים יהיה לכם ערלים. הרבה מפרשים אמרו בטעם מצוה זו לפי שהיה חק לאמורים לעשות תחבולות למהר פרי האילן קודם זמנו, וכן כתב הרמב"ם בספר מורה נבוכים. ואשר נראה קרוב למושכל לומר שמצוה זו היא כדי לעשות זכרון למעשה בראשית וכו' [עיי"ש מה שכתב בזה לפי דרכו], על כן נאמר כאן לזכרון מעשה בראשית ובשנה הרביעית יהיה כל פריי קודש הלולים לה'. וביום החמישי נבראו קצת מן הבעלי חיים אשר היו צריכין אל מאכל הצמחים, על כן נאמר ובשנה החמישית תאכלו את פריי. ואלא נאמר 'כל' פריי, כדרך שנאמר ובשנה הרביעית יהיה 'כל' פריי קודש, להורות שלא יאכל כל פריי אלא יתן מכולם גם לעני ולגר וכו', על כן לא נאמר 'כל'. ועל מדת הצדקה אמר להוסיף לכם תבואתו, כי יש מפור ונוסף עוד (משלי יא, כד). ולפי שיש מבקשים על זה ערב ובטחון, על כן אמר אני ה' אליכם, נאמן ליפרע.

^{טו} פירוש: הרצאות ממוך.

פז

איבערדעם שטייט עס הערשט פֿשנֶה הַמִּישִׁית, [ווייל] אַז מ'דאַרף נאָך טון מַצֹּת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים דעמאָלטס ווען מ'קאַן [שוין] יאָ עסן, ווען ס'איז מותר באכילה, און מ'קאַן [נאָך טון צו] מַחֲיָה זיין נַפְשוֹת 'בעולם הזה', [דעמאָלטס] קען מען מַמְשִׁיף זיין די ברכה פון לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ.

איבערדעם וואָרט דער פסוק מיט דעם ביז אַהער, [מיט דעם] לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ.

קו

המשך ישוב הקשויות בפסוק קדשים תהיו

הקדמה לישוב קושיא ו-ח

היצט וועל מיר צוקומען צו דעם, וועל מיר צוקומען דאָ צו די מדרשים וואָס מ'האָב מיר אָנגעהויבן [אויף] דעם קְדוֹשִׁים תְּהִיו, קְדוֹשִׁים תְּהִיו פִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

קז

עיקר הקדושה יהיה לעתיד, והקדושה של עתה הוא רק הכנה לקדושה דלעתיד. [ולכן מביא המדרש לכאן ענינים דלעתיד]

דער אָמֶת איז דאָך, דער עיקר [קדושה] וועט דאָך זיין [לעתיד, שעל זה נאמר] (ישעי' ד, ג) וְהָיָה כָּל הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַיִם 'קְדוֹשׁ יֵאמָר לוֹ. [והקדושה של עתה] דאָס איז דאָך אַלעס אַ הִכָּנָה אויף דער קְדוּשָׁה וואָס ס'וועט נאָכקומען שפעטער, דאָס וועט אַלעס זיין הערשט דעמאָלטס. איבערדעם זאָגט ער דאָ אָט [במדרש, שמביא לכאן הענינים דלעתיד].

קח

ישוב קושיא ו

קודם וועל איך זאָגן [לפרש המדרש רבה שמביא הרישא דקרא] וַיִּגְבַּה ה' צִבְאוֹת בְּמִשְׁפָּט.

קט

באמירת הפסוק קדושים תהיו, השפיע משה רבינו להם כח הקדושה, ונתעוררו לתשובה שלימה, שהיא תשובה מאהבה

לְאִמִּיר'זשע זען, דעמאָלטס האָט מען אַריינגענומען די אַלע, אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט, אפילו [די] וואָס זענען געווען נישט תּוֹכוֹ כִּבְרוּ פריער, זענען [דעמאָלטס] אַריינגעקומען. על כל פנים אַ קְדוּשָׁה [גדולה נשפע אז להם], האָבן זיי אַוראִי געטון תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה, דאָס איז [זיין] צווייג געקומען.

קי

ואיתא באגרא דכלה, דלהמשך השפעת מפלה לשונאי ישראל, הוא ע"י עבירה לשמה, או ע"י תשובה מאהבה שהודונות נעשו זכויות. כי מכיון שמקורן ממעשה עבירה הוא משפיע דינים, אבל כיון שהוא במקום מצוה, או שנתפכו למצוה, על כן הוא לטובתם של ישראל, ונמשך הדין על שונאיהם

[ויש לפרש] דער וַיִּגְבַּה ה' צִבְאוֹת בְּמִשְׁפָּט.

[דהנה] ס'שטייט דאָך, דער אַגרא דכלה זאָגט¹⁰ [לפרש הפסוק] רִאֵה אֲנֹכִי נָתַן לַפְּנִימָם

¹⁰ באגרא דכלה סוף בראשית (בביאורי מדרש רבה פ"ב, על המדרש והארץ היתה תהו ובהו אלו מעשיהן של רשעים): אופן ג',

היום בִּרְכָה וגו' אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ וגו' וְהִקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וגו' (ראה יא, כח).
פרעגט ער אַ קשיא, וויאזוי קאָן מען ממשיך זיין, אַז מ'דאַרף ממשיך זיין אַ מפלה
פֿאַר שונאי ישראל. (והלֵא) מיט מצות ומעשים טובים קען מען נאָר ממשיך זיין גוט'ס,
דברים טובים. און מיט עבירות איז דאָך נישט גוט, עבירות? זאָל מען דען טון חלילה
עבירות?.

זאָגט ער, ס'איז פֿאַרהאַנגן (דורך) אַ עבירה לשמה (שמות לעשות, ויש בה מצוה,
ובסגולתה ממשיכין מפלה לשונאי ישראל, כיון שבשורשו הוא מעשה עבירה).

קיא

אָדער - זאָגט ער - (דיכולין להמשיך זאת על ידי) תשובה מאהבה.
אויף אַן אנדער פּלאַץ זאָגט ער^ס (דיכולין להמשיך זאת על ידי) תשובה מאהבה, (ווייל)
ס'שטאַמט דאָך פון אַן עבירה, דאָך (כשעושה תשובה מאהבה היא מתהפכת לזכויות, וממילא)
קאָן זיין דאָס איז אַ גרויסער זכות, און ס'שטאַמט פון אַן עבירה, קאָן מען ממשיך
זיין פֿאַר זיי (להשונאי ישראל רעות ומפלה המגיע להם).

קיב

ולזה מכין שבכאן עשו ישראל תשובה מאהבה, לכן מכין המדרש לכאן את הפסוק וְנִקְבְּהָ ה' צִיָּאָתָא
"בְּמִשְׁפָּט", ומפרש המדרש דהיינו כי שמו של הקב"ה מתגלגל, בשעה שעושה מדת הדין ברשעים
איבערדעם האָט ער געזאָגט (במדרש על הפסוק) קְדֹשִׁים תִּהְיוּ, ווייל די וואָס מ'האָט
אַריינגענומען די אַלע, און זיי האָבן דעמאָלטס תְּשׁוּבָה געטון מיט דעם כח (הברכה)

בהקדם מה ששמעתי בשם הרב החסיד המופלא מו"ה שלמה האבד"ק נשעפליץ מנוחתו כבוד, פירוש הפסוקים
(ראה יא, כו-כח) רָאָה אֶנְכִי וכו'. דהנה זה ידוע שסגולת המצות להתעורר אותם בשרשם להשפיע על ידם חסדים
טובים והשפעות טובות לעולם, כל מצוה לפי שרשה במקור העליון, וסגולת העבירות להתעורר בהיפך ח"ו,
דינים תקיפים. והנה כשיצטרכו צדיקים לעורר דינים ועונשים לשונאי ישראל המעיקים וצוררים לישראל, צריך
להבין מאין וּלְאֵין תבא על ידם השפעת הדין, הרי הם עוסקים רק במצות ה' שמסגולתם לפעול טובות בעולם.
אך הוא שהותרה הרצועה לעשות עבירה לשמה, והיא גדולה ממצוה שלא לשמה כמאמר רבותינו ז"ל (נזיר כג:),
והנה מסגולת העבירה לפעול דינים, אך מחמת שהיא לשמה על ראש רשעים יחולו הדינים. • וזה פירוש
הפסוק רָאָה אֶנְכִי נָתַן לְפִנֵּיכֶם רצ"ל בידכם וברשותכם היום בִּרְכָה וקָלָלָה, רצ"ל לפעול ברכות לישראל וקללות
לשונאי ישראל. ומפרש הפסוק באיזה אופן, אֶת הַבְּרָכָה כפשוטו אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת וכו', על ידי זה יבואו
ברכות לישראל. וְהִקְלָלָה לשונאי ישראל, הוא אם לא תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם, היינו שתעברו איזה עבירה,
רק שתהיה באופן אֲשֶׁר אֶנְכִי מִצְוָה אֲתֶכֶם, היינו עבירה לשמה, אזי תפעלו על ידי זה ללכת אחרי אֱלֹקִים אֲחֵרִים,
רצ"ל שהקללה תלך אל אלקים אחרים, וישב ישראל לבטח. ודברי פי חכם חן.
ועיין זה באורך בספרו בני יששכר (ניסן ד, ע"ד הדרוש. שם ט, ע"ד הרמז) ושם כתב הלשון שקבלתי מרבותינו.
ועיקר הענין כתב עוד באגרא דכלה פרשת בהעלותך (עה"פ אל נא תשת) ופרשת שופטים (ד"ה וירמוז עוד ואתה לא כן,
השלישי), ופרשת תבא (עה"פ ואמרת לפני ה' א בערתי הקודש וכו'), ובבני יששכר (תנוכה ד, יח).

^ס באגרא דכלה ריש פרשת ראה: דהנה ידוע, טבע וסגולת המצות להשפיע טובה לכל העולמות, וסגולת
העבירה הוא בטבעה להשפיע להיפך, והנה לפעמים מצטרפים ישראל להשפיע רעות לשונאיהם, והאין יהיה
זה באפשרי, אם הוא מפאת המצות הלא בטבעה כל טוב, ואם מפאת העבירות הלא באיסוריהן קיימי.
ואחשבה לדעת שהוא בעשות האדם 'תשובה מאהבה' על העבירות, ואז זדונות נעשים זכויות (יומא פו:), והנה
אעפ"כ טבע עשייה זאת גרמה הרע, רק שפועלתיה יהיה לטובת ישראל כמו מצוה, דהיינו שיושפע על ידי אותן
העבירות רעות, ויחולו על ראש שונאיהם המעיקים להם. • וזהו שאמר ראה אֶנְכִי נָתַן לְפִנֵּיכֶם, היינו הכל
לפניכם לטובתכם ובידכם ניתנו, היינו ברכה לישראל וקללה לשונאיהם. ומפרש את הברכה תשפיעו לישראל
כפשוטו, אשר תשמעו אל מצות וכו', והקללה לשונאי ישראל, אם לא תשמעו אל מצות ה' אֱלֹהֵיכֶם וסרתם מן
הדרך אך 'אשר' היינו תשובה מבינה המאשרינו, תשובה מאהבה, אני מצוה אתכם, ובוה תפעלו ללכת הקללה
אחרי אלקים אחרים וכו'. זה מה שנראה לי. • ושמעתי הענין כבר באופן אחר בשם איזה גדול (שהוא ע"י עבירה
לשמה), והנלע"ד כתבתיו. וגם נאמר לי אחר כך בסגנון אחר בשם כבוד אדמו"ר הק' מו"ה יעקב יצחק (מלובלין)
זצוק"ל.

פון קדשים תהיו. (וממילא) האָט געקאָנט זיין ויגבה ה' צבאות "במשפט", האָט מען געקאָנט טון אַ גרויסן משפט אין די שונאי ישראל. דאָס קאָן זיין [בביאור המדרש]. דאָס איז פשוט.

קיג

ישוב המדרש בקושיא ז (באופן ראשון)

עיקר הכבוד שמים וקידוש ה' הוא בעת שהקב"ה מושיע את בני ישראל, יותר מבעת שעושה דין ברשעים און אויסערדעם איז נאך דער אַמת, דער עיקר איז [דעס וואָס] ס'ווערט נתקדש שם שמים, אַז דער בורא כל עולמים העלפט ערליכע אידן. [כי בעת שמשפיע ישועה וחסד שנעשה ליראי ה', הוא יותר קידוש שם שמים מבעת שעושה דין ברשעים].

קיד

וואָרן מיט שלעכטן, אין א פועל רע חלילה, איז דאָ פאַרשידענע כוחות אנדערע אויכעט. ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט^ס ביי בלעם'ן [דכתיב ביה] אָפּר תאור יואר (בלק כב, ו), דאָס איז פשוט ווייל ער איז שלעכט, ער איז אַ צר עין, אַדער כדומה. און ס'איז דאָ אנדערע [כחות רעות], מיט די עבודה זרה'ס און מיט כשפים איז עס חלילה [נמשך].

אַבער, נאָר וואָס דען, די טובה, דעס וואָס אידן וועלן דערהויבן ווערן, דאָס איז למעלה מהשגה, עין לא ראתה אלקים זולתך [ישע" סד, ג], דעס איז דער עיקר כבוד שמים.

קטו

ולוה אמרו בתנחומא לפרש גם סיפא דקרא, דהכי פירושא דקרא, ויגבה ה' צבאות "במשפט", דלמעלה בגבהי מרומים מתרומם כבודו כשעושה דין ברשעים, אמנם העיקר היא וְהָקֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ שמתקדש שמו גם בעולם הזה, הוא "בצדקה" שהוא מלמד סנווראי על ישראל, להושיעם דברו ישועה ורחמים, דכתיב אָי ה' מְדַבֵּר "בצדקה" רב להושיע

איבערדעם איז, דער מדרש זאָגט דאָרטן, ויגבה ה' צבאות "במשפט", 'אויבן' בשמים איז טאָקע ויגבה ה', 'אויבן אין הימל' זעט מען כבוד שמים אפילו ווען מ'טוט משפט'ן די רשעים, אַבער אויף 'דעם עולם' [איז] וְהָקֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ איז נאָר

^ס באור החיים הק' פרשת בלק (כב, לה): וְאֶפְסָ אֶת הַדָּבָר וגו' אתו תְּדַבֵּר וגו'. כאן התנה עליו תנאי אחר, מה שלא אמר לו ברשיון ראשון, והוא שברשיון ראשון אסר עליו המעשה דכתיב (לעיל פסוק כ) וְאֶת הַדָּבָר וגו' אתו תַּעֲשֶׂה, ומזה חשב הרשע מחשבות להרע, כי כחו היה במעשה ובדבור, במעשה, בכשפיו וקסמיו, גם בעינו הרעה, וכמאמרם ז"ל (זוהר ח"ג רב): בפסוק וַיֵּשָׂא בָלָעַם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל וגו' (בלק כד, ב), שרצה להביט בהם בעין הרע, עד שבא הקב"ה וכיסה אותם בצלו דכתיב (שם) וַתְּהִי עֵלְיוֹ רוּחַ אֱלֹקִים, ודרשו ז"ל (שם ריא). עָלָיו על ישראל, שלא תשלוט בהם עינו הרעה. ובדיבור, לקללם, וכוננת עליון במאמר אתו תַּעֲשֶׂה, נתכוון לאסור עליו גם הדיבור אשר יצא ממנו מעשה, ולא כן הבין הוא לצד תכונתו הרעה, לזה בא מאמר ה' פעם ב' וסתר לועז, ואמר לו בפירושו הדיבור, דכתיב אתו תְּדַבֵּר, ובזה כלל איסור עצה רעה כנגד ישראל, אשר לא כן עשה הרשע בכל פרטי האזהרה וכו'.

ועוד שם (בלק כד, א): עוד ירצה על פי דבריהם ז"ל שאמרו (זוהר ח"ב קנו). כי המְדַבֵּר הוא מקום חנות ס"מ הרשע, ונתכוון לעורר כוחותיו, והוא אומרו וַיֵּשֶׁת אֶל הַמְדַבֵּר פָּנָיו, ששם הוא ראש הקליפה ס"מ וחילולותיו, שונאי עם בני ישראל. ודקדק לומר פָּנָיו, אולי שתתעורר הקליפה באמצעות הכעס, כדרך שתתעורר הקדושה בשמחה ובלב טוב, כי כל אחד יתעורר למינו, והוא אומרו פָּנָיו לשון כעס, על דרך אומרו (שמות לג, יד) פָּנָי יִלְכוּ שהוא לשון כעס. [ועיין עוד שם (כב, מא)].

"בַּצְדָקָה", (וכדמפרש במדרש דהיינו מיט דעם וואָס) ער איז מלמד סניגוריא על ישראל, דער בורא כל עולמים איז מלמד סניגוריא, און ער זאָגט [טוב על ישראל]. לעתיד וועט דאָך אַזוי זיין, [כדכתיב] **אָנִי ה' מְדַבֵּר בַּצְדָקָה.** [וכמובא שם במדרש].

קטז

הכוונה על הסניגוריא שילמד על ישראל לעתיד בעת הגאולה, וכמבואר במדרש בפסוק **בַּעַת הַהִיא יַעֲמֹד מִיִּכְאֵל**, שאז הקב"ה עצמו ילמד זכות על ישראל לנאלם בזכות "הַצְדָקָה" שעשו בקבלת התורה שע"ז נתקיים כל העולם **ס'שטייט דאָך אַזוי אין מדרש**, [לפרש הפסוק] **בַּעַת הַהִיא יַעֲמֹד** [מיכאל השר הגדול] (דניאל יב, א), דער מלאך מיכאל [שהוא אפרופסא רבא דישראל המלמד תמיד זכות עליהם] וועט שטיין בלייבן [מלמד זכות בדור האחרון סמוך להגאולה], און דער בורא כל עולמים וועט זאָגן, **נִשְׁתַּתְּקָתָּ? וועל 'איך' מלמד זכות זיין, 'אָנִי' מְדַבֵּר בַּצְדָקָה.** [און] אין מדרש שטייט³ באיזה צדקה, [בזכות] וואָס זיי האָבן געזאָגט **נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, הָאָבֵן זֵי אוֹיְפִנְגֶהאַלטֵן די וועלט, (ווייל) אַז נִישַׁת הַעַם גִּיוּעֵן חֲרוֹב גַּעוּוֹאָרֵן די וועלט, (ולכן יש להם הזכות פון) דער קיום העולם.** [ועל זה נאמר כי] הקדוש ברוך הוא איז מדבר בצדקה.

קיז

ישוב המדרש בקושיא ז (באופן שני)

מובא בייטב לב [ובפרשת דרכים] דעל דברים שהאדם מביא את עצמו לירי חוב, על זה יש שכתב גם בעולם הזה. ואם כן במצות קדושים תהיו, שהוא לקדש עצמו במותר לו, יש שכתב גם בעולם הזה

און עקסטערדעם [אפשר לפרש עוד בכוונת המדרש, דהנה] אין די קדושה [פון] קדש עצמן במותר לך [עיי"ז נשפע שכתב גם בעולם הזה], - [וכמבואר להלן] (באות קכב) בשם הפרשת דרכים, און דאָס שטייט אין ייטב לב אויכעט^{3א} די סברא, - אַז ס'איז קדש עצמך

³ ברות רבה (פתיחתא א, א): שְׁמֵעָה עֲמִי וְאֶדְבָּרָה (תהלים ג, ו). אמר רבי יוחנן, שְׁמֵעָה עֲמִי לשעבר, וְאֶדְבָּרָה לעתיד לבא, שְׁמֵעָה עֲמִי בעולם הזה וְאֶדְבָּרָה בעולם הבא, כדי שיהא לי פתחון פה בפני שרי אומות העולם, שעתידין לקטרגם לפני ולומר רבון העולמים אלו עובדין עבודת כוכבים ואלו עובדין עבודת כוכבים אלו גלו עריות ואלו גלו עריות אלו שפכו דמים ואלו שפכו דמים, אלו יורדין לגן עדן ואלו יורדין לגיהנם, אותה שעה סניגורין של ישראל משתתק, הדא היא דתימא (דניאל יב, א) וּבַעַת הַהִיא יַעֲמֹד מִיִּכְאֵל, וכי יש ישיבה למעלה וכו' ואתה אומר יעמוד, מהו יעמוד, משתתק, כמה דאת אמר (איוב לב, טו) וְהוֹחַלְתִּי כִּי לֹא יִדְבְּרוּ עֲמָדוֹ לֹא עָנוּ עוֹד. אמר לו הקב"ה נשתתקת ואין אתה מלמד סניגוריא על בני, חייך שאני מדבר בצדקה ומושיע את בני. באיור צדקה, ר"א ור' יוחנן, חד אמר בצדקה שעשיתם את עולמי על שקבלתם את תורת, שאילו לא קבלתם את תורת הייתי מחזיר אותה לתהו וכו', וחד אמר בצדקה שעשיתם את עצמכם על שקבלתם את תורת, שאילו לא הייתם מכלה אתכם מן העמים.

ובילקוט שמעוני ישע"י (רמז תקנ): אָנִי מְדַבֵּר בַּצְדָקָה. זה שאמר הכתוב **בַּעַת הַהִיא יַעֲמֹד מִיִּכְאֵל**, לעתיד לבא באים שרים ומקטרגים על ישראל ואומרים לפני הקב"ה, רבוננו של עולם וכי יש לפניך משוא פנים וכו', מפני מה הללו יורדין לגיהנם והללו אין יורדים, באותה שעה מיכאל סניגורין של ישראל משתתק, שנאמר בעת הַהִיא יַעֲמֹד מִיִּכְאֵל הַעֲמֹד עַל בְּנֵי עַמְּךָ, שהוא עומד ללמד סניגוריא על ישראל והוא משתתק, ואין יעמוד אלא שתוק, שנאמר עָמְדוּ וְלֹא עָנוּ עוֹד, וכיוון שהוא משתתק אומר הקב"ה מיכאל נשתתקת ואין אתה מלמד סניגוריא על בני, חייך שאני מלמד ומדבר עליהם בצדקה ומושיען, שנאמר אָנִי מְדַבֵּר בַּצְדָקָה רַב הַלוֹשִׁיעַ, ובאיור צדקה, רבי פנחס ור"י ור"א, חד אמר בצדקה שעשיתם עמי שקבלתם את התורה, שאלמלא כן היכן הייתה מלכותי, וחרינא אמר בצדקה שעשיתם עם עצמכם וכו'.

^{3א} בייטב לב פרשת בחוקתי: וכבר העלו המפרשים דעל גוף המצוה שכתוב בעולם הבא, ואסור על מנת לקבל פרס, אבל על מה שמביא עצמו לידי חוב שרי על מנת לקבל פרס, כמו שכתב מהרש"א בחדושי אגרות (פסוקה יד. ד"ה וא"ל) דמהאי טעמא אמר הקב"ה למשה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר (גמרא שם), ושכרו מיד בעולם הזה, וגוף קורן של המצוה עצמו לעולם הבא.

ועיין עוד בייטב לב פרשת פינחס (ד"ה לכן אמור) שמביא זאת בשם הפרשת דרכים דלהלן, ועיי"ש מה שמפרש בזה.

בְּמוֹתֵר לָךְ, אוֹיֵף דִּי זָאכֵן וואָס מ'ברענגט זיך לידי חיוב [מעצמו לפני משורת הדין] איז דאָ שׂכר אוֹיֵף 'דעם עולם' אויכעט.

קיח

ולפי זה יש לומר שהענין הנוכח להלן בפרשה להוסיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, שביארנו שהוא השפעת עולם הזה ע"י גמילות חסדים "וצדקה" בין אדם לחבירו, כמו כן בתחלת הפרשה מיידי במצות שמביא השפעת עולם הזה, והוא ע"י שקדוש עצמו במותר לו, לפני משורת הדין [והוא כעין] דעס וואָס שטייט ווייטער ביי ערלה לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, [שביארנו לעיל על פי דברי הרמב"ם, דע"י שעושים גמילות חסדים עם אחרים, ע"י נשפע ברכה בעולם הזה], קאָן מען זאָגן היצט לדרכינו אַז דאָס הייבט זיך אָן דאָ אַט [בתחלת הפרשה, בפסוק] קְדָשִׁים תִּהְיוּ, [ווייל] אַז ס'איז קְדָשׁ עֲצֻמָּה בְּמוֹתֵר לָךְ איז אויך דאָ די בחינה [של השפעת שׂכר עולם הזה], קאָן מען מִמָּשִׁיךְ זיין פֿאַר אידן [השפעות טובות בעולם הזה].

קיט

ועל כן מביא המדרש לכאן הפסוק וְהָקֵל תִּקְדָּשׁ "נְקִדָּשׁ" בְּצִדְקָהּ, לומר כי סגולת מצות "קדושה" הוא כסגולת מצות "צדקה", שמביא גם שׂכר והשפעת עולם הזה [ונמצא שהשפעה הבא ע"י מצות קדשים תהיו], ס'איז דעס זעלבע פון א [השפעת] כח הצדקה, [וואָס צדקה] טוט מען דאָךְ פֿאַר מענטשנס וועגן, [און] ווי דער רמב"ם זאָגט איז דאָ [פירותיהן] בעולם הזה, ממילא טוט דער בורא כל עולמים אויכעט לפני משורת הדין, [וכמאמר הכתוב] אֲנִי ה' "מִדְּבַר בְּצִדְקָה". איבערדעם איז וְהָקֵל תִּקְדָּשׁ, "נְקִדָּשׁ" איז בְּצִדְקָה". [כי סגולת מצות קדושה הוא כסגולת מצות צדקה].

קב

ביאור לשון הפסוק וַיִּגְבַּהּ וגו' נְקִדָּשׁ בְּצִדְקָה (באופן ג) וַיִּגְבַּהּ ה' צָ-בָאוֹת, עצם הדבר ששמו של הקב"ה מתרומם ומתנשא, והו' "בְּמִשְׁפָּט", דמזד שורת הדין הוא כן. אמנם וְהָקֵל תִּקְדָּשׁ נְקִדָּשׁ, מה שמתקדש שמו ע"י מה שמלמד סניגוריא על בניו ומושיע אותם, זה בְּצִדְקָה, ע"י כח הצדקה של הקב"ה שעושה לפני משורת הדין קאָן זיין [לפרש לשון הכתוב באופן שלישי, שאמר] וַיִּגְבַּהּ ה' צָ-בָאוֹת, דעס וואָס דער בורא כל עולמים איז גרויס, דאָס איז "בְּמִשְׁפָּט", דאָס איז אַזוי דער משפט [ומצד הדין], ס'ברויך אַזוי צו זיין, מצד ההלכה קומט דאָס אַז ס'זאל נתקדש ווערן שם שמים. נאָר וְהָקֵל תִּקְדָּשׁ נְקִדָּשׁ, ווערט נקדש, איז בְּצִדְקָה [שמלמד על ישראל. והכוונה כי] דעס וואָס מ'איז מלמד סניגוריא על ישראל, דעס איז שוין אַ כח הצדקה פון בורא כל עולמים, [כי באמת הלא כתיב] מִי הַקְדִּימֶנִי וְאֶשְׁלֵם (איוב מא, ג), [נאָר] דאָס איז דער כח הצדקה.

קכא

[ווייל] אין אֶמֶת'ן אַרִיין, דאָס איז לפני משורת הדין אַז דער בורא כל עולמים גיט שׂכר, ווי דער מדרש זאָגט^{עב} [שהקב"ה אומר] מי מל עד שלא נתתי לו כן. דער בורא

^{עב} בויקרא רבה (כו, ב): ר' תנחומא פתח, מי הקדימני ואשלים תחת כל השמים לי הוא. זה ר' נחך הדר במדינה ונותן שׂכר סופרים ומשנים, אמר הקב"ה עלי לשלם גמולו ושכרו, וליתן לו כן זכר. א"ר ירמיה ב"ר אלעזר, עתידה

כל עולמים גיט יעדן דעם שער 'נאָך פריער', איידער ער טוט די מצוה, [ווייל] אַז נישט קען ער גאָרנישט טון קיין מצוה, מי עשה מזוזה עד שלא נתתי לו בית, ווי דער מדרש רעכנט אויס [דוגמא מכמה מצות, שעל זה נאמר] מי הקדימני ואִשְׁלֵם.

קכב

המשך ישוב קושיא ז' (לאופן השני)^ע

ע"י שעושין בני ישראל לפני משורת הדין, ומביאים עצמם לידי חיוב, בזה מגיע להם שכר גם בעולם הזה, וכדלעיל. ואם כן בפסוק קדשים תהיו מיירי מענין המגיע שכר בעולם הזה, וכדלעיל

[נגאָר] ווי דער פּרשת דרכים זאָגט דאָך^ע (דרוש כו), [לפרש המדרש (רות רבה ה, ד) בפסוק] אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו (רות ב, יב), [אמר ר' חסא אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו. ואינו מוכן מה מוסיף ר' חסא. ומפרש שם הדכוונה כי המצוה] וואָס מ'ברענגט זיך אַליין לידי חיוב, [אויף] דעם קען זיין קומט אפשר יא שכר מצד הדין. דעם קאן זיין, אַז קדש עצמך במותר לך אפשר דאָס [איז גורם שכר עולם הזה].

קכג

ולזה מוסיף המדרש להביא כאן הפסוק וְהָקֵל הַקְדוּשׁ נִקְדַּשׁ בַּצִּדְקָה^ע,
דכמו כן על ידי כך הצדקה שעושין בני ישראל, מגיע להם שכר בעולם הזה

נאָר עקסטערדעם זאָגט ער צי [במדרש להוסיף] צו דעם [ענין הפסוק קדשים תהיו, אַז]

בת קול להיות מופצצת בראש ההרים ואומרת כל מי שפעל עם קל יבוא ויטול שכרו, הה"ד (בלק כג, כג) כַּעַת יֵאָמֶר לְעֵינֶיךָ וּלְיִשְׂרָאֵל וגו', רוח הקודש אומרת מי הקדימני ואִשְׁלֵם, מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מל לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה לי מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית, מי עשה לי סוכה עד שלא נתתי לו מקום, מי עשה לי לולב עד שלא נתתי לו דמים, מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי הפריש לפני פאה עד שלא נתתי לו שדה, מי הפריש לי תרומה עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש לפני חלה עד שלא נתתי לו עיסה, מי הפריש לפני קרבן עד שלא נתתי לו בהמה.

^ע והוא קרוב לאופן השני דלעיל, אבל כאן מפרש קצת באופן אחר.

^ע בפרשת דרכים (דרוש כו): ואמרין במדרש רות וז"ל, 'ישלם ה' פְּעֻלָּתְךָ וְתִהְיֶינָה מִשְׁפָּרְתְּךָ שְׁלֵמָה מֵעַם ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל'. אמר רבי חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו, עד כאן. וכל כת הדרשנים המה תמהים מה חידש ר' חסא בברייו. • ונראה דיובן עם מאמר רז"ל במדרש רבה וכו' ורוח הקודש אומרת מי הקדימני ואשלם מי מל עד שלא נתתי לו בן זכר, עד כאן. נמצא דאין ה' חייב לשום בריה בשביל קיום המצות, שהיה קודם שיעשה המצוה כבר קבל שכרו. • אך איכא גוונא שהוא בדין שיטול שכר, כדאמרין במדרש פרשת נשא (יד, ב) וז"ל, מי הקדימני ואִשְׁלֵם, א"ר תנחום בר אבא מי שאין לו נכסים ועושה צדקה וגמילות חסדים, מי שאין לו בנים ונותן שכר סופרים וכו', אמר הקב"ה זה הקדים וקיים מצותי עד שלא נתתי לו במה לקיימן, צריך אני ליתן לו ממון ובנים שיהיו קוראין בספרים, הוי מי הקדימני לעשות מצוה ואשלם לו שכרו, עד כאן. ואין ספק דכל שכן גר שנתגייר דשייך ביה לומר שזה הקדים לקיים מצותיו, דבשלמא בישראל שאומר להם ה' לכשאתן לך בן מלך אותו, וכן טלית הטל בו ציצית, ודכוותיה, שייך לומר מי הקדימני, אך בגר שהיה לו טלית וכן ולא היה חייב בשום דבר, והוא בעצמו מתגייר ומקבל עליו עול מצות, לא שייך לומר מי הקדימני, שכל מה שנתן לו ה' לא היה חייב בשום דבר, והוא מעצמו מדעתו הטוב ורצונו הגמור מתחייב. ודומה לזה אמרין התם במדרש וז"ל, מי הקדימני ואשלם מדבר באברהם שמעצמו הכיר להקב"ה, עד כאן. וא"כ כל מי שמתגייר הוי דכוותיה שהוא מקדים לקיום המצות. • עוד נקדים הא דאמרין בפרק הורוע (חולין קל:): א"ר חסדא המזיק תמנתן כהונה או שאכלן פטור מלשלם, משום דהו"ל ממון שאין לו תובעין, ופרקי מדרתן בעה"ב שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר שני נוטל ולכשיחזור ישלם דברי ר"א, ומשני א"ר חסדא מדת חסידות שנו כאן. ופרקי רבא תני תנא 'ישלם' ואת אמרת מדת חסידות שנו כאן, עד כאן. נמצינו למדין מסוגיא זו דלא שייך לומר לישנא דישלם אלא במה שהוא חייב מן הדין, לא במה שנותן במדת החסד. • ובהו נבא לכוונת המאמר, שהוקשה לרז"ל היכי קאמר בעז 'ישלם' ה' פְּעֻלָּתְךָ, כיון דאין ה' חייב לשום בריה וכל מה שנותן הוא על צד החסד, וכדכתיב מי הקדימני ואִשְׁלֵם, א"כ איפה היכי קאמר בעז ישלם ה' פעלך וכמו שהקשו בגמרא דבמדת חסידות לא שייך לישנא דישלם. לזה בא ר' חסא ואמר אשר באת לחסות תחת כנפיו, כלומר דבגור המתגייר שייך לומר 'ישלם', ובדין הוא שיטול שכרו, כדבר האמור.

אויסער דעם קדש עצמן במותר לך [שמשיע שכר עולם הזה], איז וְהָקֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ "בְּצִדְקָה", [אז] מִיטֵן כַּח הַצִּדְקָה [שעושים בני ישראל] וּוְאֵס מ'טוט [חסד] פֶּאָר מענטשן. איז דאָס אַלעס אינאיינעם [משפיע שכר עולם הזה], איז דאָס מרומז [בדברי המדרש].

קכד

ומסיים המדרש דאמר הקב"ה לישראל לעתיד אני מתקדש בכם, כי כל ענין הפסוק ההוא קאי על לעתיד, שאז יתלבש הקב"ה בכח הצדקה ללמוד סניגוריא על בניו, ולהושיעם בתשועת עולמים

און דעס וואָס ער זאָגט [בהמשך התנחומא, אמר הקב"ה לישראל, לעתיד אני מתקדש בכם^ע, הכוונה כי] אפילו אויף שפעטער איז דאָס ווייטער אויכעט [משפיע], אַז דער בורא כל עולמים וועט העלפן, אַזוי ווי ער רעכנט דאָך אויס [במדרש כאן ענין לימוד הצדקה והסניגוריא שעתידי הקב"ה ללמד על בניו, דוה קאי בעיקר] אויף לעתיד וועט דאָך אַזוי זיין די גאַנצע גאולה, [שאז נאמר בַּעֲת הַהִיא יַעֲמֵד מִיכָאֵל, עד שהקב"ה עצמו ילמד עליהם סניגוריא (וכדלעיל באות קטז). און] אַזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט^ע, ווי אברהם אבינו איז מעיד [שהם] עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ, אַז דער בורא כל עולמים וועט מציל זיין אידן, ס'וועט זיין לפנים משורת הדין [שהוא בחינת 'צדקה].

קכה

וכל זה ע"י כח הצדקה של בני ישראל, שהם עושים לפנים משורת הדין, הן במדת הקדושה במותר להם האמור בתחלת הפרשה, והן במדת הצדקה וגמ'ה, והחזקת התורה ולימודו, הנרמז להלן בפרשת ערלה

און אַזוי דאָס זאָגט דער מדרש, זאָגט ער, אָבער אַז אידן וועלן טון דערצו [לפנים משורת הדין, ע"י מדת הקדושה, ומדת הצדקה וגמילת חסדים כמבואר לעיל], אַז מ'וועט זיך מייגע זיין, מ'וועט וואַרטן אויף דעם, [און] מ'וועט האָבן דעם אָמַת'דיגן בטחון אין בורא כל עולמים [שהוא יגאלנו בתשועת עולמים], אַז מ'טוט דערצו, מ'איז מקיים די אַלע מַצֻוֹת און מַעֲשִׂים טוֹבִים [הנאמרים בפרשה זו, שהוא בחינת 'כח הצדקה' מצד ישראל. און] מ'איז עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, און מ'איז מַחֲזִיק די תּוֹרָה וכדומה^ע, מ'טוט די אַלע ענינים [הנאמרים בפרשה זו], איז מען מַעוֹרֵר רַחֲמֵי שְׁמַיִם אַז דער בורא כל עולמים טוט אויך לפנים משורת הדין, איז דאָס נִקְדָּשׁ 'בְּצִדְקָה', מִיט אַ פַּח הַצִּדְקָה [שלמעלה, אז] דער בורא כל עולמים טוט אויך לפנים משורת הדין, וְהָקֵל הַקָּדוֹשׁ [נִקְדָּשׁ בְּצִדְקָה].

קכו

וכמו כן 'הברכה' של קדשים תהיו, קאי בעיקר על לעתיד לבא, דאז יהיה עיקר הקדושה

איבערדעם זאָגט ער - קאָן זיין - קדשים "תהיו", אויף לעתיד.

דאָס איז אַ בְּרָכָה אויף לעתיד, ווי כ'האָב פריער געזאָגט [באות קז] [שהוא לשון עיקר הפסוק נאמר] נִשְׁט נאָר אויף דעמאָלט [רק על לעתיד לבא, שאז יתקיים עיקר הקדושה, ועתה הוא רק הכנה להקדושה דלעתיד, ואם כן גם מה שפירשנו דהוא לשון ברכה קאי בעיקר על לעתיד, שאז יתקיים ברכה זה בשלימותה].

^ע כדוהבא לשון התנחומא בזה לעיל בהערה יד.

^ע בחלק השייך לחלק ב' של הדרוש, בביאור המדרשים על פרשת ערלה.

^ע כמבואר לעיל (בחלק ב' של הדרוש) בביאורי המדרשים שבפרשת ערלה.

קבו

הקדמה לשוב קושיא ח

והנה הנאולה היה אפשר שיהיה בדור שכולו זכאי, שיבוא גם מצד זכותם של ישראל. אבל בעוה"ר מצד הדור הוא בבחינת כולו חייב, שאין לנו הזכות לענין הנאולה, וא"כ תהיה הנאולה רק ע"י רחמי שמים בלבד.

ביי די גאולה שלימה [יתקדש שם שמים, בכל אופן, הן אם יהיה לישראל זכות או לא].

[ועתה לאחר וואס] מ'האט שוין דאָס געזען דעם מלכות הרביעית^ע, וויאזוי ס'וועט

אויסזען בעיקבא דמשיחא [כבר רואין שבעוה"ר אין לנו הזכות לזה].

ווי כ'האָב געזאָגט פֿשט^ע [על המבואר בגמראפ כי] אין בן דוד [בא אלא בדור שהוא]

כולו זכאי אָדער כולו חייב. [ווייל] די נבואה האָט געזען [כי] אַז ס'וועט אַזוי לאַנג

דויערן, וועט מען זיך דערזען מיט כולו חייב [לגבי ענין זה של הגאולה, אַז] ס'וועט נישט

זיין ווער ס'זאָל ראוי זיין אָמַת'דיג, צו ברענגען די גאולה, נאָר דער בורא כל עולמים

וועט ברענגען די גאולה מיט רחמי שמים.

קכח

אלא שם"מ כל מה שעושין מצות ומעשים טובים, הוא מסייע

לקרב את הנאולה שלימה, שאז יתקדש שם שמים בכל העולם

על כל פנים 'וויפיל' מ'טוט עפעס, איז עס אַמאָל [זיכער] מסייע, ס'קאָן עפעס

אַביסל מקדים זיין [די גאולה שלימה].

אָבער על כל פנים דער עיקר [הגאולה] איז נאָר מיט רחמי שמים, אָבער דער דור

[מצד עצמו], דער שפלות הדור, דער שפלות הדור בעונונו הרבים איז כולו חייב, [איז עס

נאָר מיט רחמי שמים אַז] דער אייברשטער זאָל העלפן, און מ'האָלט זיך נאָר אין בורא כל

עולמים.

קכט

ישוב קושיא ח

ובזה יבואר דברי התורת כהנים, יבול אם אין אתם מקדשים אותי איני מקודש, דהיינו שאם ח"ו ישראל לא יהיה

להם הזכות להנאולה, אז ח"ו לא יתקדש שם שמים בהנאולה שלימה, תלמוד לומר כי קדוש אני, כי הנאולה

והקדוש שם שמים יהיה בכל אופן, אלא שאינו דומה אם גם ישראל מסייע לזה בזכותו

איבערדעם זאָגט דאָס דער מדרש.

אַז אידן זענען גורם דעם כבוד שמים, אַז אידן טוען דערצו צו די גאולה שלימה,

איז מעלה אני עליכם כאילו אתם "מקדישים אותי", [והכוונה לומר כי] צו דעם גרויסן

כְּבוֹד שָׁמַיִם וואָס ס'וועט זיין לעתיד, מעלה אני עליכם ווי גלייך עטס האָט עס

געטון.

וועט עטס מיינען, חלילה אַז מ'וועט נישט טון גאָרנישט, אַז ס'וועט זיין כולו

חייב, חלילה וועט נישט זיין די גאולה, וועט נישט זיין דער כבוד שמים.

זאָגט ער ניין, פֿי קדוש אָני, בין כך ובין כך, דאָס וועט אַמאָל געשען. זאָגט דאָס

דער מדרש, דאָס וועט אַמאָל געשען, דאָס מוז זיין.

^ע הנזכר במדרש דלעיל (הנזכר בחלק ב' של דרוש זה).

^ט בדרשת הושענא רבה תשכ"ג, וביבואל משה (א, מ. ד"ה הגם שבדואי), ועוד.

^פ בגמרא סנהדרין (נח): אמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב. בדור שכולו זכאי,

דכתיב (ישעי' ס, כא) וְעַמְּךָ כָּל־סָדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ. בדור שכולו חייב, דכתיב (שם נט, טז) וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתַּמֵּם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ, וכתוב לְמַעַני אֲעֻשֶׂה.

לשון קדושים תשכ"ז (חלק א) **קדשו** לה

נאָר אַזויפיל [אַז] ס'איז אויף אַן אַנדערע בחינה [ווען] אַז דער בורא כל עולמים העלפט אַז אידן טוען דערצו.

קל

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן טאַקע, מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל האָבן אַ חלק [דערין, און זיין] פון די וואָס מ'איז 'מקרב' די גאולה.

קלא

לסיום התורה

בביאור ענין פרשת המולך - לפי מצב דורינו

בעונינו הרבים, די אַלע וואָס בעונותינו הרבים [וואָס טוען דאָס פאַרקערטע], דאַרף מען נישט זאָגן די שפּלות הדור [בענין זה של עיכוב הגאולה] בעונינו הרבים, [דורך] רחמנא ליצלן די קליפה לא עלינו [של כת הציונים, שהיא המעכבת את הגאולה, ובשפלות הדור רבים נמשכים אחריה רח"ל].

קלב

[ווי] כ'האָב [שוין] דאָס געזאָגט^א, [וואָס] דער רמב"ן זאָגט אין די וואָכעדיגע סדרה, [וואו] ס'שטייט די עבודת המולך, [ומבאר שם ענין מי שמעביר] זרעו למולך.

קלג

אין פּשטות זעט אויס [אין פסוק, אַז] דער מולך איז געווען, מ'האָט פאַרברענט די קינדער באַש^ב, מ'האָט דורכגעפירט [מעביר] בנו ובתו ובאש, ועל זה נאמר כי "מזרעו" נתן למלך.

טאַקע ווי דער רמב"ן זאָגט [לעיל בפרשת אחרי^ג, אַז מ'טוט די ביידע זאָכן אינאיינעם, ווען ס'איז "כל" זרעו [נתן למולך] איז נישט אַזוי גרויס דער חילול השם, מ'ווייסט דער איז אַ רשע, ער גיט זיך אַוועק זיינע קינדער, [אַבער] אַז ער גיט קינדער אויף תורה און ער גיט קינדער אויף דעם אויכעט, דאָס איז אַ גרויסער חילול השם, זאָגט מען אַ 'אידישער איד' טוט אויך אַזוינס, איז דער חילול השם גרעסער. אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ן.

^א בס"ג קדושים תשכ"ב. [ולהלן הבאנו חלק מלשון רבינו שם].

^ב וכמו שהאריך הרמב"ן בזה [אחרי יח, כא] בתחלת דבריו שם, דכן הוא לפי פשטות הפסוקים.

^ג ברמב"ן אחרי (יח, כא). בהמשך דבריו שם: והנה הזכיר הכתוב כי העברת הזרע למולך הוא חילול השם, ובפרשה האחרת מוסיף (קדושים כ, א) לַמֶּצֵן טָמְא אֶת מִקְדָּשִׁי וְלַחֲלָל אֶת שֵׁם קָדְשִׁי. ואולי טעמו, למען טמא את העם המקודש לשמי, שצויתי (שמיני יא, מד) וְהִתְקַדְּשֶׁתָּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' מִקְדָּשְׁכֶּם, ולחלל את שם קדשי, בעברם על העבירה החמורה לפני וכו'. ויתכן שיאמר כן, מפני שהמקריב מזרעו למולך ואחר כן יבא אל מקדש ה' להקריב קרבן, מטמא את המקדש, כי קרבנותיו טמאים ותועבה לה', והוא עצמו טמא לעולם, שנטמא ברעה שעשה, כמו שאמר באוב וידעוני (שם יט, לא) לְטִמְאָה בָּהֶם וכו'. והזכיר בו חילול השם, כי כאשר ישמעו הגוים שכבד את המולך בזרוע ויקריב מבהמתו קרבן לה', הוא חילול השם, וזהו שאמר הנביא (יחזקאל כג, לו-לח) וְגַם אֶת בְּנֵיהֶן אֲשֶׁר יִלְדוּ לִי הָעֶבְרִי לָהֶם לְאֻכְלָהּ, עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא, ואמר (שם, לט) וּבִשְׁחָטָם אֶת בְּנֵיהֶם לְגִלּוּלֵיהֶם וַיָּבֵאוּ אֶל מִקְדָּשִׁי בְּיוֹם הַהוּא לַחֲלָלוֹ וְהָנָה כֹּה עָשׂוּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי.

אז ער ברענגט א קרבן אין בית המקדש און ברענגט מזרעו למוֹלֶךְ, זאָגט ער דאָס איז גרעסער [דער חילול השם].

קלד

נאָר דער רמב"ן ברענגט [אין די וואָכעדיגע סדרה]⁷⁹ אז למוֹלֶךְ איז נישט טייטש דוקא די עבודה זרה [של העברת בניו באש], מוֹלֶךְ איז טייטש לשון מְלוּכָה, [ווייל] אז מ'נעמט אָן די עבודה זרה און מ'גלייבט אין איר איז מען זי מְמַלִּיךְ אויף זיך, איבערדעם יעדע עבודה זרה הייסט "מוֹלֶךְ". אזוי זאָגט דער רמב"ן. מוֹלֶךְ מיינט מען נישט דוקא די עבודה זרה, נאָר דעמאלטס האָט מען געשמועסט פון די עבודה זרה, מעביר בנו ובתו.

קלה

אָבער פאַרוואָס הייסט עס גראַד מוֹלֶךְ, ס'איז טאַקע נישט צו פאַרשטיין פאַרוואָס ס'האָט דעם נאָמען, יעדער נאָמען מוז דאָך עפעס האָבן אַ טעם אויכעט. [נאָר] מ'האָט [עס] אַ נאָמען געגעבן מוֹלֶךְ - זאָגט ער, - וואָרן ס'איז מוֹלֶךְ, מוֹלֶךְ איז טייטש אַ לשון מלוכה, לכאורה וואָס הייסט אז ס'איז מוֹלֶךְ איז עבודה זרה? [והלא לשון] מוֹלֶךְ איז דאָך פאַרהאַנדן אַ מלכות דקדושה אויכעט, וואָס מ'דאַרף מקבל זיין אויף זיך, [וכגון] מאַן מלכי רבנן [גיטין סב.], און דער בורא כל עולמים איז פֿי לוֹ הַמְּלוּכָה, הַמְּמַלִּיךְ מְלָכִים וְלוֹ הַמְּלוּכָה⁷⁸. וואָס עפעס [אטו] יעדע [מלוכה הוא בכלל המולך חס ושלום]?

קלו

נאָר [היינט] זעט מען, אז ס'איז עפעס דאָ אַ מין עֲבוּדָה זָרָה פֿון 'מְלוּכָה'. [און] בענוותיגו הרבים היינט זעט מען דאָס⁷⁹, ס'איז פאַרהאַנדן אַ קליפה, אַ מין

⁷⁸ ברמב"ן קדושים (כ, ה): לִזְנוּת אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ. לרבות שאר עבודה זרה שעבדה בכך, ואפילו אין זו דרך עבודתה, לשון רש"י. וכבר כתב עוד בסדר אחרי מות (יח, כא) שהמולך היא עבודה זרה ששמה מולך, וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים וכו'. וכל זה איננו עולה ומתוקן כהוגן לפי העיון בגמרא (סנהדרין סד), כי לדברי האומר מולך עבודה זרה הוא, אין עבודתו של אותו עבודה זרה בהעברת הבנים לה, שאם כן לא הוצרך הכתוב להזכיר זה כלל, שהרי הוא באזהרת עובד עבודה זרה שבאו בה כמה אזהרות בתורה כלליות וכו'. אבל על כרחנו נדרוש, שכל עיקר לא בא הכתוב אלא לחייב על העבודה הזאת של העברת הזרע בשלא כדרכה, וכך אמרו בגמרא (שם): ולמאן דאמר מולך עבודה זרה הוא, כרת דמולך למה לי, למעביר בנו שלא כדרכה, והוא הדין לעונש ואזהרה האמורים בו, שלא הוצרכו אלא למעביר בנו שלא כדרכה. ונראה שלפי הדעת הזו לשון מולך אינו שם לפסל וצלם מיוחד, אלא שם לכל נעבד בכלל, כל שתמליכהו ותקבלנו עליך לאלוה. והנה כפי הדעת הזו, יקראו בני עמון לשקוץ שלהן "מולך" (מלכים א' יא, ז), כי הוא מלכם, והוא שם כולל לכל נעבד, כי הוא מלשון 'מלכות', ולא כדברי הרב ז"ל שאמר שהיא עבודה זרה ששמה מולך ועבודתה בכך. וכן מה שכתב פה שהוצרך [הכתוב לומר] לזנות אחרי המולך, לרבות שאר עבודה זרה שעבדה בכך ואפילו אין זו דרך עבודתה, גם כן אי אפשר מן הטעם שהזכרנו, שכל עצמו לא נאמר הכרת במולך אלא לחייבו בשאין דרכו, וכל עבודה זרה במשמע וכו'. וכן שתאמר שהמולך הוא שם לכל עבודה זרה כמו שפירשנו, או שתאמר שהיא עבודה זרה ידועה שתקרא כך, הזכיר הכתוב אותה עבודה זרה בשלא כדרכה, והוא הדין לכולן, שהחומר הזה הוא בעבור העבודה הקשה הזו, וכן מוכיח כל זה בגמרא במסכת סנהדרין לפי הדעת הזו שכתב הרב שהמולך עבודה זרה הוא. אבל משנתנו היא שנויה כדברי האומר מולך לאו עבודה זרה היא, כלומר שאינו נעבד שיקובל עליהם כאלוה כלל, אבל הוא כמעשה כישוף, לדרוש בעד החיים אל הכלב המת ההוא. ולפי הדעת הזו, העביר בנו לפעור או למרקוליס פטור, גם דברי רש"י בפירושו בסנהדרין כך הם כמו שכתבנו.

⁷⁹ מלשון הפיוט וכל מאמינים.

⁷⁸ וז"ל רבינו בזה בס"ג קדושים תשכ"ב: דא שמועסט דער פסוק פון דער עבודה זרה "המלך". אין דעם 'המלך' איז דא פֿשטים, רש"י זאָגט אז די עבודה זרה וואָס מ'האַט מעביר געווען בנו ובתו כַּאֲשֶׁר, די האָט

סְטָרָא אַחְרָא, [און] בעונונו הרבים טרעפט זיך גאָר אידן וואָס זיי האָבן הנאה גאָר אַז מ'האַט אַ מְלוּכָה, ווען 'אידן' האָבן אַ 'מְלוּכָה', [אשר הוא באמת] אַ מְלוּכָה פון דער טומאַה, פון די סטרא אחרא, אַ מלוכה וואָס ס'שטייט איין ביי אַפיקורסים ביי פּוֹפְרִים, און ס'איז פֿונדען התורה, פֿונדען אלעס, דאָס איז די רעכטע סְטָרָא אַחְרָא. דאָס קאָן מען זאָגן קאָן מען אַנרופן ס'איז עבודת המולך דאָס, ס'איז אַן עבודה זרה וואָס זי הייסט מולך, אַן עבודה זרה פון מלוכה, מ'וויל האָבן אַ 'מְלוּכָה'. דאָס שטעלט זיך אַריין אין דעם לשון [הפסוק] אין די וואָכעדיגע סדרה, וואָס ס'הייסט עפעס מִזְרְעוּ נֶתַן לַמּוֹלֵךְ בעונונו הרבים.

קלז

נאָר די אַלע, די 'מַחֲלֵי הַשֵּׁם' [כנזכר ברמב"ן] זענען די וואָס זענען נאָך [פרום], ער שיקט נאָך קינדער לערנען [תורה] אויכעט, און דאָ איז ער 'פאַרגלייבט', דאָ איז ער פאַרגלייבט אין די טומאַה פון די 'מְלוּכָה', אין דער מְלוּכָה טומאַה, אין דעם איז ער 'פאַרגלייבט', און ער מישט זיך אויס מיטן מולך, מיט 'דעם'. דאָס זענען די גרעסטע מַחֲלֵי הַשֵּׁם בעונונו הרבים. [ועל זה נאמר] לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי, ווי דער רמב"ן זאָגט דאָ אַט אויף דעם, טאַקע אין די וואָכעדיגע סדרה. אַז מ'קוקט עס דורך [דברי הרמב"ן בענין פרשת המולך] זעט מען דאָס ענין דערפון, [פון] די קליפה פון המולך זעט מען בעונונו הרבים [ענין הקליפה שבדורינו]. בעט מען אַז דער בורא כל עולמים זאָל זיך מרחם זיין [און] עס אויסוואַרצלען פון אידישע הערצער¹⁹.

געהייסן מולך, ס'איז אַ נאָמען פון אַן עבודה זרה וכו'. דער רמב"ן הקדוש זאָגט, "המלך" איז אַ שם כללי אויף אַלע עבודה זרה'ס וכו'. ○ לכאורה איז דען מלוכה אינגאנצן געבינדן מיט עבודה זרה, [והלא] אידן האָבן אויך געהאַט אַ מלך, די תורה הקדושה האָט געזאָגט [דברים יז, יד] אֲשִׁימָה עֲלַי מֶלֶךְ, אַז ס'איז נאָר אינגאנצן פונעם שורש מלוכה [עדיין אין זייער עבודה זרה דוקא, שהרין מלוכה מיט עבודה זרה איז דאָך צוויי זאכן, ס'קאָן זיין אַ מלך, אָבער נישט חלילה קיין אַלקות, אַ מלך איז אַ מנהיג, אַ מלוכה, איבערדעם הייסט די עבודה זרה מולך? ○ [נאָך] קאָן מען זאָגן, [דהכונה כן] ביי 'אידן' אַז מ'נעמט זיך טאַקע 'אַליין' אַ "מלוכה", איז עס טאַקע עבודה זרה, איז טאַקע רעכט דעם רמב"ן'ס פֿשט, דעם לָשׁוֹן מלוכה דעם רופט מען אַן עבודה זרה. איך דאַרף דאָך נישט מאַרירן זיין, ליכט מידי דלא רמיזא באורייתא, טאַקע דאָ אין דעם רמב"ן'ס ווערטער אַז יעדע עבודה זרה איז לשון מלך וכו' [איז מרומן] אַז מ'נעמט זיך אַליין אַ מלוכה. נאָר דאָס זעט מען דאָך, - אַזוי ווי מ'זעט בחוש, ווי מ'זעט בעונונו הרבים היינט, - טאַמער וואָרט מען נישט ביז הקב"ה וועט געבן פאַר אידן אַ מלוכה, אַז אידן גייען מיט דעם רעיון אַז מ'וועט זיך אַליין נעמען אַ מלוכה, בעונונו הרבים דאָס איז די אַרגסטע עבודה זרה, אַזוי ווי מ'זעהט [בחוש ווין] אין דעם ליגט פּוֹלָא ביה, כל מיני מינות, כל מיני כפירה מיט עבודה זרה. ○ דאָס איז נישט בחנם אַז דאָס איז ביהרג ואל יעבור, אַזוי ווי דער מהר"ל מפראג זאָגט [נצח ישראל, פרק כד], [ווייל] אין דעם ליגט אַלעס, דאָך ביה פּוֹלָא ביה, דאָס זעט מען בעונונו הרבים בחוש, איך דאַרף נישט מאַרירן צו זיין, ווער ס'איז נאָכנישט אינגאנצן עולם חָשֶׁךְ בַּעֲדוֹ דער זעט עס בחוש בְּעֵינַיִם פתוחות, קאָן מען גאַרנישט חולק זיין. ○ אָבער בעונונו הרבים איז הַעֲלָם יְעִלְמוּ, מ'איז מַעֲלִים, אַזוי ווי חכמינו ז"ל דָּרָשְׁנֵן דעם פסוק, אַז מ'וועט מַעֲלִים זיין ביי איין בית דין און מ'וועט שווייגן, וועלן מַעֲלִים זיין אַנדערע בתי דינים אויך, און די סנהדרין גדולה אפילו אויך, אַלעס פאַלט אַריין אין דער ביטערער הַעֲלָמָה, ס'איז הַעֲלָם יְעִלְמוּ עַם הָאָרֶץ, מ'שמעט פון די בתי דינים און ס'איז עַם הארץ, בעונונו הרבים פאַלט מען אַריין, אַזוי ווי מ'זעט נעבעך בחוש, דאָס דאַרף מען נישט אויסצורעכענען.

¹⁹ וו"ל רבינו בזה בס"ג קדושים תשכ"ב: דער רמב"ן זאָגט, בַּתְּחוּ מִזְרְעוּ לַמּוֹלֵךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי וְלַחֲלֹל אֶת שֵׁם קָדְשִׁי, מיט דעם גיט מען כח, אַז ער גיט מורעו לַמּוֹלֵךְ און ער קומט אין בית המקדש, איז ער טמא דעם בית המקדש, און דאָס קרבן איז טמא, אַלעס, וְלַחֲלֹל אֶת שֵׁם קָדְשִׁי זאָגט דער רמב"ן ס'איז אַ חילול ה', אַז די גוים וועלן זאָגן אַז דער וואָס ער גיט מורעו לַמּוֹלֵךְ דער ברענגט אַ קרבן לה. ○ לכאורה פאַרוואָס איז אַ חילול

[והוא פֿלא] וויאזוי דאָס קען זיין.

[כי] בענוותנינו הרבים האָט זיך אַזוי דער בעל דבר דאָ אַריינגעכאַפּט [דאָס רוב] רחמנא ליצולן מיט פֿתּ, אַזוי ווי ביים בית ראשון אין עבודה זרה. מ'האָט אַריינגעכאַפּט דעם כָּלל יִשְׂרָאֵל, און זיי זענען געבליבן [נאָר] יחידי סגולה, בענוותנינו הרבים.

קלט

דער בורא כל עולמים זאָל זיך מַרְחֵם זיין עַל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אַז מ'זאָל ניצול ווערן פֿון דער צָרָה, פֿון דער ביטערער טומאָה פֿון הַמּוֹלָךְ, פֿון די ביטערע טומאָה פֿון מְלוּכָה.

קמ

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל זיך מַרְחֵם זיין.
אַזוי ווי ער האָט געזאָגט דאָ קְדוּשִׁים "תְּהִיו" [לברכה], זאָל מען די זכיה האָבן צו די 'ברכה' פֿון "קְדוּשִׁים תְּהִיו".
מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל זיין דְּבֹק אין בורא כל עולמים, און דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.
אין דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. מ'זאָל זיין 'תּוֹכוֹ כְּבֹרוּ'.

קמא

בענונינו הרבים היינט מ'זאָגט נישט אויס [וואָס ס'טוט זיך בפנימיותו, ואין יודעין ממי להשמר].

[דעס איז] איינס פֿון די חֲסֵרוֹנוֹת [הגורם לירידת הדור, אַז] זַעֲרִין אֵינוֹן^פ [וואָס] מ'זאָל קאַנען רעכענען [אויף זיי] אַז מ'איז אין 'פְּנִימִיּוֹת' אַזוי ווי מ'איז אינדרויסן.

ה' אַז ער ברענגט א קרבן. און ווען ער ברענגט נישט קיין קרבן איז נישט קיין חילול ה' ? ○ קאָן זיין, מוז איך זאָגן [אַז] אַזוי איז דער פֿשט טאַקע, [כי] אַז ער ברענגט נישט קיין קרבן, נו מילא איז ער אַן עובד עבודה זרה, ס'איז דאָ אַסאַך [אזעלכע] אויף דער וועלט. אָבער אַז ער ברענגט א קרבן לה' ? האָט ער דאָך עפעס אין זיך יראת שמים אויך, ער טוט עפעס אויף, ער איז מקיים תורה ומצות, ער ברענגט קרבנות פֿאַר הקב"ה, און [אַז] 'דער' שיקט אויך זרעו למולך ? באַקומען זיי הערשט א חיזוק, דאָס איז דער רעכטער חילול ה'. ○ איבערדעם האָט מען מורא געהאַט, פֿאַר די פֿסחים על שְׁתֵּי הַסַּעֲפִים, אַזוי ווי אליהו האָט געזאָגט (מלכים א' יח, כא), און יהושע האָט געזאָגט (יהושע כד, טו), מ'האָט גאַרנישט געוואָלט האָבן פֿון 'די', אָדער גיי צו די עבודה זרה אָדער גייסטו לה', קיין 'געמישט אַהין און אַהער' דאָס איז דעם אַרגסטע, אַזוי ווי דער בעל עקידה זאָגט פרשת ואתחנן, דאָס ליגט דאָ, פֿאַרשטייט מען דעם רמב"ן וואָס ער זאָגט אַז דאָס איז א חילול ה' וואָרן ס'איז 'ביידע'. ○ איבערדעם זאָגט ער בתתו "מזרעו" למלך [ולא כל זרעו], וואָרן ער שיקט עפעס קינדער לה' אויכעט, ער שיקט אָבער למלך אויכעט, אוי וויי ! דאָס איז א ביטערניש ! [ווייל] פֿון דעם לערנט מען זיך, וואָרן מ'זאָגט דאָך "דער איז דאָך עפעס יא", וואָרן ער טוט דאָך עפעס אויף אויכעט, ער טוט דאָך עפעס, און 'דער' האָלט אויך מיט דער עבודה זרה פֿון דעם מולך ? פֿון דעם מולך מעצמו. 'דער' איז אויך בתתו מזרעו למולך ? דאָס איז א ביטערניש, דעם איז רחמנא ליצולן דאָס איז משחית ומכלה כל העולם כולו. איבערדעם האָט די תורה הקדושה מער מקפיד געווען בתתו "מזרעו" למלך, ווייל דער איז ידאָ און דאָרט, בתתו "מזרעו" למלך מאַכט מען שוין עפעס א שותפות לה' ולבעל, און דאָס איז דעם אַרגסטע. איבערדעם זאָגט מען, אפילו ווען איינער זאָגט מיר ס'איז לשם שמים, ער זאָל אויפטון, [איז אדרבה] דאָס איז נאָך טויזנט מאל אַרגער, דאָס איז הערשט די 'מעשה בעל דבר', דאָס איז די 'רעכטע סטרא אחרא', ער מאַכט א געמישעכטס, "מזרעו", ער גיט צו דעם און צו דעם, דאָס גיט דעם גאַנצן כח מיטן גאַנצן חיזוק, דעם גאַנצן כח פֿונעם סמיות עינים פֿון דעם העלם יעלימו ליגט אין דעם.

^פ פירוש: מועטים המה.

בעונותינו הרבים זייער ווייניג איז דאָ פון 'די'.

מי יודע, ווען מ'זאל זאָגן אַז ווער ס'איז נישט תּוֹכּוּ פֿאַר לאַ יכנס לבית המדרש, צי מ'העט געהאַט "מנצח" אין אַ בית המדרש, [אויב] אַז מ'העט נישט געברויכט האָבן נאָר בלויז תּוֹכּוּ פֿאַר.

בעונותינו הרבים זעירין אינען, [לויט] אַזוי ווי ס'איז היינט.

קמב

נאָר וואָס דען, דאָרף מען האָבן ס'זאל קומען אַ 'בִּרְכָּה' מן השמים, אַז דער בוראַ כל עולמים זאל העלפן [ס'זאל זיין] די גאולה שלימה, [שאז ישובו בתשובה שלימה, ויהיו כולם קדושים ואמיתיים].

קמג

[און] אפשר איז נאָך 'דאָך' נאָך דאָ אידן [שגם תּוֹכּם הוא טוב], וואָס מ'ווייסט נישט. [נאָר] מ'שמועסט דאָך שוין נישט פון דעם, דאָס איז דאָך שוין אינגאנצן [כמעט נישטאַ], מ'רעדט שוין נישט פון דעם, פון דעם וואָס ס'איז געווען בימי רבן גמליאל. [און] קאָן זיין אַז ס'איז טאַקע פאַרדעם בטל געוואָרן [סברת רבן גמליאל], ווייל מ'האַט געזען די דורות, דעם מצב הדורות, [שאם יחמירו כרבן גמליאל, לא יסאר עוד מי שיוכל ליכנס בביהמ"ד].

קמד

השם יתברך ירחם:

מ'זאל זיין דבוק אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, און אין דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.
מ'זאל די זכיה האָבן [אַז אויך] ביז ביאת המשיח - ביז דערווייל, ביז דערווייל -
מ'זאל זיך נישט 'אויסגליטשן', [נאָר] מ'זאל גיין אין דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.
מ'זאל מיר די זכיה האָבן נאָך צו טון תּוֹשֻׁבָּה שְׁלִימָה, פאַרן בורא כל עולמים.
מ'זאל מיר די זכיה האָבן מִקְבֵּל זיין פֿאַי מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ בְּנִחַת וּבְשִׁמְחָה, וּבְאַנְפִּין נְהִירִין.

במהרה זאל מיר זוכה זיין צו זען התרוממות קרן התורה וישראל, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.